

BERNARDO KASTRUPAS

"REALYBĖ IŠ ESMĖS YRA PSICHINĖ"

Jei šis kvantinis mokslininkas, filosofas ir kompiuterių inžinierius yra teisus, materializmas tampa nesvarbus. Jo darbas yra ne kas kita, kaip filosofinė revoliucija: vadinamas "objektyviu idealizmu", šis požiūris radikaliai keičia mūsų mąstymą apie save ir visatą. Reikia laiko, kad įsisavintume Bernardo Kastrupo (Bernardo Castrup) filosofiją, pateiktą knygoje "Pasaulio idėja", "Daugiau nei alegorija: apie religinį mitą, tiesą ir tikėjimą", "Kodėl materializmas - niekalas" ir kituose kūrinuose, tačiau stengtis verta. Kaip analitinis idealistas, Kastrupas teigia, kad sąmonė yra ontologinis pamatas, tikrovės pagrindas. Visa Visata yra nedalomos, instinktyvios sąmonės projekcija, kaip ir sapnai yra mūsų miegančio proto projekcijos. Kastrupas gina filosofinį idealizmą pilniau ir logiškai pagrįsčiau nei bet kas kitas iki jo.

Kaip mokslininkas, dirbęs CERN (Europos branduolinių tyrimų organizacijoje), jis yra gerai pasirengęs įrodyti, kaip kvantinė fizika dera su idealistiniu modeliu. Pakeldamas diskusiją tarp materializmo ir idealizmo į naują lygmenį, jis, remdamasis įrodymais, teigia, kad "iš pažiūros objektyvus pasaulis, kuriame gyvename, yra panašus į transpersonalinį sapną: stalai, kėdės, žvaigždės ir galaktikos, kurias jame suvokiame, neturi egzistencijos, nepriklausomos nuo mūsų proto". Jei Kastrupas teisus, tai materialistinė hipotezė prarado savo vertę. Jo darbas siūlo ne ką kitą, kaip Koperniko revoliuciją – visišką mūsų mąstymo perversmą apie save ir savo pasaulį.

Danielis Pinchbeckas: Trumpai apžvelgsime jūsų kelionę.

Bernardo Kastrupas: Iš esmės užaugau mokslo pasaulyje. Į universitetą įstojau būdamas 17 metų. Būdamas 22-ejų baigiau studijas ir gavau pirmąjį darbą CERN Šveicarijoje, ATLAS eksperimente, kuris gyvuoja jau 10 metų, bet mes buvome tie, kurie jį pastatėme. Iš ten pakilau į aukštųjų technologijų pasaulį, dirbdamas su dirbtiniu intelektu ir perkonfigūruojamais procesoriais. Turiu kompiuterių inžinerijos daktaro laipsnį, tačiau darbas dirbtinio intelekto srityje kelia klausimą, kas yra protas. Juk jūs kuriate sistemą, kuri yra tokia pat protinga kaip fizikas, kad vertintų produktus, pagamintus branduolinio sprogimo ar dalelių susidūrimo su detektoriumi metu. Taigi, jei ji protinga, ko trūksta, kad ji taptų sąmoninga, kad jos protas įgytų patirties? Apie tai galvojau keletą metų. Atsitrenkiau į sieną, nes netrukus tapo aišku, kad ir ką darytum, gali keisti tik funkciją ir struktūrą, ir nė

viena iš tų funkcijų neturi nieko bendro su patirtimi. Tada supratau, kad savo samprotavimuose suklydau. Turėjau atsekti savo žingsnius atgal ir rasti tašką, kuriame padariau nepagrįstą prielaidą.

D.P.: Kokia buvo ši neteisinga prielaida?

B.K.: Nepagrįsta prielaida buvo, žinoma, nuostata, kad sąmonė yra kažkas, ką reikia sukurti, o ne laukas, kuriame viskas iš tikrųjų yra sukurta, kur viskas iš tikrųjų vyksta. Kai priėjau prie šios išvados, keletą metų praleidau bandydamas pertvarkyti savo pasaulėžiūrą taip, kad ji būtų nuosekli, viduje nuosekli ir suderinta su empiriniais duomenimis, kad mano galvoje gimtų kitoks pasakojimas, kuris mane surištų su pasauliu ir kitais žmonėmis. To rezultate gimė filosofija, kurią propaguoju beveik 15 metų.

JP: Man įdomu, kaip įvyko susirėmimas su dirbtiniu intelektu, kai vienas "Google" darbuotojas pareiškė, kad jo dirbtinis intelektas tapo protingas. Jūs teigėte, kad jei viskas yra vieningo sąmonės lauko išraiška, tai dirbtinis intelektas irgi yra to vieningo lauko išraiška. Bet aš manau, kad klausimas yra tame, ar dalis tos struktūros gali tapti sąmoninga ir suvokti, kad ji turi valios laisvę ir beveik sielą ar dvasią. Ar kažkas panašaus įmanoma su dirbtiniu intelektu?

B.K.: Ne. Manau, kad pasakymas, jog viskas yra sąmonė, nereiškia, kad viskas yra sąmonė remiantis savo asmeniniu požiūriu. [Jis laiko butelį] Nemanau, kad šis vandens butelis yra sąmoningas. Tiesą sakant, nemanau, kad vandens butelį apskritai galime išskirti kaip Visatos dalį. Tai nominali negyvos Visatos išpjova, kurią patogumo dėlei vadiname "buteliu", bet kur baigiasi butelis ir prasideda atmosfera? Kur baigiasi upė ir prasideda vandenynas? Nemanau, kad silicio kompiuteris yra sąmoningas ta prasme, kad jis turi savo privatų, sąmoningą požiūrį, tačiau kompiuteris egzistuoja subjektyvumo lauke, kuris yra jo paties prigimties pagrindas. Jis yra to subjektyvumo lauko aspektas, tačiau jis neturi savo asmeninio, subjektyvaus požiūrio. Manau, kad jį turi tik gyvos būtybės. Manau, kad gyvos būtybės yra disocijuoti šio plataus subjektyvumo lauko aspektai, ir dėl šios disociacijos mes turime privačius, sąmoningus požiūrius.

DP: Taigi jūs matote aiškus skirtumus tarp gyvų ir neorganinių būtybių?

B.K.: Tai akivaizdus skirtumas. Būtent todėl, kad gyvename mechanistinėje kultūroje, bandydami viską paaiškinti mechanistinėmis metaforomis, nematome ryškaus, akivaizdaus skirtumo tarp neorganinių būtybių ir gyvų organizmų, kuriuose vyksta medžiagų apykaita. Metabolizmas yra labai specifinis, unikalus procesas gamtoje. Baltymų reakcijos, transkripcija, ATP sintezė ir skaidymas, mitozė – visa tai yra unikalūs gyvenimo reiškiniai. O silicio kompiuteris – visai kas kita. Jame nėra medžiagų apykaitos. Tiesą sakant, tai yra išgarbintas kalkuliatorius. Visa ši isterija apie tai, kad dirbtinis intelektas tampa sąmoningas ir įkelia savo mintis, kad gyventumėte amžinai, kaip "Westworld'e", "Ex Machina" ar "Black Mirror" – šie žiniasklaidos dirbtiniai išaukštinti produktai sukuria tikėtinumo jausmą tam, kas iš esmės yra absurdiška. Galiu atlikti inkstų modeliavimą šiame Apple iMac, kuris yra prieš mane iki molekulinio lygio. Tačiau imitacija nėra tas pats, kas imituojama. Kalbant apie sąmonę, žmonės galvoja, kad jei mes tiesiog sumodeliuosime informacijos perdavimo modelius žmogaus smegenyse, mes kažkokiu būdu gausime sąmoningą būtybę. Tai panašu į galvojimą, kad jūsų kompiuteris šlapinsis ant jūsų stalo, nes imitavote inkstus.

D.P.: Daug kas galvoja, kad dirbtinis intelektas nuolat plečiasi į sritis, kurios, mūsų manymu, buvo grynai žmogiškos. Prieš daugelį metų kalbėjausi su Gariu Kasparovu, kai jis buvo pasaulio šachmatų čempionas. Tuo metu jis vis dar buvo geresnis už bet kurį kompiuterį, tačiau jis vis žiūrėjo į 80-ies judesių pabaigos žaidimą, kurį sprendė kompiuteris, ir manau, kad jis staiga suprato, kad jo laikas baigiasi. Dabar "Midjourney" ir "OpenAI" dėka matote, kad net žurnalistika taps lengvai kuriama, galbūt dirbtinio intelekto pagalba. Visokios kūrybinės veiklos, muzika ir taip toliau... Atrodo, kad dirbtinio intelekto šešėlis kabo virš pasaulio.

B.K.: Manau, kad mes kuriame esminę painiavą. Čia yra du dalykai. Pirmasis yra dirbtinė sąmonė, antrasis – dirbtinis intelektas. Intelektas yra savybė, kurią galima išmatuoti iš išorės. Intelektas – tai išmanusis duomenų apdorojimas ir protingi sprendimai dėl veiksmų, kurių reikia imtis, būdas protingai reaguoti į aplinkos sąlygas ir iššūkius. Tai neturi nieko bendra su sąmone. Mūsų atveju sąmonė ir intelektas eina kartu. Jei pažvelgsite į tikruosius apibrėžimus, ką turime omenyje, kai kalbame apie intelektą, galite turėti stiprų dirbtinį intelektą, kuris yra daug protingesnis nei žmogus.

Manau, kad tai neišvengiama. Tai jau vyksta, tačiau tai nereiškia, kad toks protingas kompiuteris taip pat bus sąmoningas kompiuteris ta prasme, kad jis turi savo privatų, subjektyvų vidinį gyvenimą. Bus stiprus dirbtinis intelektas. Tai, ko nebus, – silicio kompiuteriuose – tai dirbtinai sukurto privataus subjektyvumo. Sąmonė nėra kažkas, ką galima išmatuoti iš išorės. Sąmonė yra egzistuojančio subjektyvumo kaip tokio tipas, kuris, man atrodo, yra visos gamtos, gyvos ar negyvos, pagrindas. Tačiau privatus, sąmoningas, vidinis gyvenimas, mes turime pagrindo taip galvoti, koreliuoja su medžiagų apykaita. Ir nėra nieko daugiau – tik medžiagų apykaita, tikrai ne elektroniniai mikroorganizmai, kurie atsidaro ir užsidaro priklausomai nuo elektronų srauto.

DP: Man patiko jūsų knyga "Pasaulio idėja", kurioje kalbate apie alegoriją, tam tikrą požiūrį į sąmonę kaip į esminę tikrovę, kur tikrovė suprantama kaip tam tikras kolektyvinis bendras sapnas, panašus į tai, kaip ji suprato poetai ir mistikai.

B.K.: Mūsų požiūris naivus, kad pasaulis toks, kokį mes jį suvokiame, yra pasaulis toks, koks jis yra iš tikrųjų. Kitaip tariant, mes galvojame apie suvokimą kaip apie skaidrų langą į pasaulį. Turime rimtą pagrindą manyti, kad taip nėra. Jei mūsų vidinė kognityvinė ar suvokimo būseną atspindėtų pasaulio būseną, mūsų vidinė entropija liktų be viršutinių ribų, o mes tiesiog ištirtume karštoje sriuboje. Evoliucija nesudaro prielaidų matyti pasaulį tokį, koks jis yra, matyti tiesą. Evoliucija skatina išlikimą, todėl pasaulį matome vien užkoduotoje versijoje, kuri padeda mums išgyventi ir išsaugoti savo vidinę struktūrą. Metaforiškai kalbant, mes esame lėktuvo, neturinčio skaidraus priekinio stiklo, pilotai. Turime tik prietaisų skydelį: skraidome pagal prietaisų parodymus. Tai, ką mes vadiname fiziniu pasauliu, yra tai, kas rodoma prietaisų skydelyje. Mes, kaip ir lėktuvas, turime jutiklius, kurie matuoja realų pasaulį. Lėktuvo atveju tai yra oro slėgio jutiklis, oro greičio jutiklis ir pan. Mes turime tinklainę, ausų būgnelius, odos paviršių, liežuvių ir nosies gleivinę. Šių pasaulio matavimų rezultatai tokie, kokie jie yra iš tikrųjų, kaip lėktuve pateikiamas vidinis prietaisų skydelis, leidžiantis sėkmingai naršyti po pasaulį, bet nematomas toks, koks yra iš tikrųjų. Kaip prietaisų skydelis nėra išorinis pasaulis, taip ir suvokiamas fizinis pasaulis nėra tas pasaulis, koks jis yra, tai tik jo reprezentacija. Ir jei jūs su tuo sutinkate, tada kiekvienas fizinio pasaulio aspektas yra prietaisų skydelio simbolis. Viskas pasakoja apie tai, kas yra už

ir anapus. Fizinis pasaulis dabar žymi ir reiškia kažką, kas peržengia patį fizinį pasaulį, ta prasme, kaip dangus už lango išeina už prietaisų skydelio ribų.

DP: "Pasaulio idėja" stebina tuo, kad atrodo, jog siūlote filosofiškai ir moksliškai pagrįstą būdą iš naujo tyrinėti poetinę, simbolinę, šamanišką vaizduotę.

B.K.: Taip. Yra daug teorijų, kurias galima priskirti idealizmui. Jie turi vieną bendrą aspektą: jie visi tvirtina, kad tikrovė iš esmės yra psichinė. Vienas iš variantų, kuris buvo populiarus prieš porą šimtų metų, buvo Berklio subjektyvus idealizmas, kurį galima apibendrinti teiginiu: "Būti reiškia būti suvokiamam". Ir tai, tarsi, pakelia suvokimo turinį į patį dalyką ir pažeidžia Kanto dichotomiją tarp reiškinių ir noumenų, iš tikrųjų teigiant, kad reiškiniai yra noumenai. Kad pasaulis egzistuoja tik tiek, kiek jis yra suvokimo turinys. Kad suvokimas neatspindi natūralaus objektyvaus pasaulio išorėje, kad suvokimas yra daiktas savyje. Kitaip tariant, realybė yra savotiškas sapnas, ir kažkokiu būdu mūsų sapnai sinchronizuojami ir koordinuojami, tačiau nėra nieko, kas būtų už mūsų sapnų vaizdų.

Nemanau, kad tai tikėtina, nes jei sėdite šalia manęs, jūs apibūdintumėte mano tyrimus lygiai taip pat, kad jie sutaptų su mano paties aprašymais. Atrodo, kad neišvengiamai yra pasaulis, esantis už mūsų individualaus proto ribų. Kyla klausimas, ar šis pasaulis nėra iš prigimties mentalinis? Ten anapus vyksta psichiniai procesai. Objektyvaus idealizmo hipotezė yra ta, kad mūsų požiūriu yra kažkas objektyvaus anapus. Kaip jūsų mintys yra objektyvios mano požiūriu, taip egzistuoja "gamtos mintys", kurios mums atrodo kaip fizinis pasaulis daiktų, laukų, dalelių ir pan. Tačiau savo požiūriu negyvasis pasaulis iš esmės yra subjektyvus. Kitaip tariant, yra pasaulis, kuriam nerūpi, ką apie jį galvoji. Yra pasaulis, kuris vis tiek egzistuos, net jei niekas į jį nežiūrės, bet jis nėra fizinis. Fiziškumas atsiranda tik matuojant, atsiribojusio privataus proto sąveikoje su šitais transpersonaliniais psichiniais procesais. Jutikliai matuoja šiuos transpersonalinius psichinius procesus ir rodo juos individualiam protui prietaisų skydelyje tokia forma, kurią vadiname fiziniu pasauliu. Mes išlaikome nepriklausomo objektyvaus pasaulio idėją, kuri vis dar būtų ten, net jei nebūtų privataus proto, kuris jį stebėtų.

DP: Ką turite omenyje, kai sakote, kad realybė neegzistuoja ir kad viskas yra psichika?

B.K.: Mes žinome, kad mūsų mentaliniai procesai, kuriuos galima objektyviai išmatuoti, susiję su sąmoninga patirtimi, – vyksta ne vienoje vietoje, smegenyse, – jie vyksta visur. Ta pačia prasme visos Visatos, negyvosios Visatos psichinis vidinis gyvenimas panašus į kūną, vaizdą prietaisų skydelyje, kurį vadiname suvokimo ekranu. Tai yra galaktikos, galaktikų klasteriai, tamsioji medžiaga ir tamsioji energija Visatoje, kuri, – tai įdomu topologijos požiūriu, – yra labai panaši į žinduolių smegenis, kuomet atliekame Visatos struktūros kompiuterinį modeliavimą didžiausiais masteliais. Ir niekas negali to paaiškinti. Kai žiūrite į dangų ir matote žvaigždes bei galaktikų grupes ir dalykus, kurių nematote, pavyzdžiui, tamsiosios materijos pasiskirstymą, jūs žiūrite į **gamtos proto smegenis**. Noriu pasakyti štai ką: iki mano asmeninės patirties horizonto – viskas, ką galiu patirti tiesiogiai, yra protas. Iki mūsų individualaus proto horizonto – viskas yra psichika, o toliau – dar daugiau psichinių dalykų. Ir šie psichiniai dalykai, stebimi iš išorės, atrodo kaip materija, lygiai taip pat, kaip mano asmeniniai psichiniai dalykai atrodo kaip materija, jei jie stebimi iš išorės, – tai mano sąmonės neuronų koreliacijos.

Nuotrauka: Pavelas Tchelishchevas. Akis – Saulė

D.P.: Ar galite pateikti suvokimo akto pavyzdį?

B.K.: Pateiksiu jums bendrą pavyzdį: jei man liūdna ir aš verkiu, žiūrint į veidrodį matau, kaip mano veidu teka materialios ašaros ir iškreiptas mano veido raumenų fizines konfigūracijas, – taip atrodo iš šalies mano liūdesys. Mano ašarų materija, mano iškreipto veido raumenys – tai mano sąmonės pasireiškimas per disociatyvią kitų žmonių ribą jų gyvenime. Kitaip tariant, tai yra mano sąmonės atvaizdas jų gyvenime, kažkieno prietaisų skydelyje arba mano paties prietaisų skydelyje, jei turiu veidrodį, kuris tai atsispindi.

DP: Ar tas pats su Visatos suvokimu?

B.K.: Lygiai taip pat fizikinė Visata, galaktikos, galaktikų klasteriai, kvazarai, juodosios skylės, tamsiosios materijos pasiskirstymas, – štai taip atrodo mūsų proto psichiniai procesai iš esmės, kuomet jie atsispindi mūsų prietaisų skydelyje juos matuojant. Taigi, materija visada, bet kokiomis aplinkybėmis, yra sąmonės procesai, kaip jie atrodo peržengiant disociatyvią ribą. Ir tada jūs viską įprasminate, postuludami vienintelę gamtos duotybę, kuri yra psichiniai dalykai, – ir tai yra viskas, ką turime prieš pradedant teoretizuoti. Taigi, jei galite paaiškinti mūsų stebėjimus, pagrįstus tik psichiniais dalykais, tuomet jūs turite paprasčiausią, intuityviausią, suprantamiausią pasakojimą apie tai, kas vyksta.

DP: Aš perverčiau vieną iš naujausių jūsų knygų "Tikrovės realybė", kurioje teigiate, kad religinis mitas yra naudingas būdas mąstyti apie pasaulį iš antropocentrinės perspektyvos.

B.K.: Nenuostabu, kad per visą mūsų istoriją skirtingos tautos ir skirtingos kultūros skirtinguose geografiniuose regionuose susidūrė su tomis pačiomis intuicijomis. Jos atrodo kitaip tik dėl skirtingų metaforų, bet jei galite perskaityti šį išorinį metaforų, vertybių struktūrų ir kultūrinių nuorodų sluoksnį ir patekti į reikalo esmę, jie yra nepaprastai panašūs.

Kaip Australijos aborigenų mitologija yra panaši į Huitoto genties mitologiją Amazonės džiunglėse. Kultūros, atskirtos ne tik puse planetos, bet ir tūkstančiais metų. Nemanau, kad tai sutapimas. Mes buvome protingi apie 30 000 metų, gal apie 50 000 metų [urvų paveikslai, skulptūros, įrankiai]. Tuomet žmonės kūrė simbolinį mąstymą, kuris, kaip bebūtų keista, egzistavo jau prieš 200 000 metų [pvz., laidojimo praktikose], todėl lieka didelė paslaptis, kaip staiga mūsų rūšyje atsirado simbolinis mąstymas. Intelektas labai jaunas – jis gimė vakar. Ir kitais protiniais sugebėjimais, kurie nėra skirti conceptualiam mąstymui, žmonės pasižymėjo mažiau prieš du, o galbūt net tris milijonus metų, priklausomai nuo naujausių paleoantropologijos atradimų. Kadangi esame natūralios būtybės, gamtoje išsiskiniame per **intuityvias šaknis**, kurios egzistavo gal prieš porą milijonų metų iki intelekto. Galima prieštarauti, kad šios intuicijos yra nepatikimos. Tačiau jos yra patikimos ta prasme, kad jos atspindi mūsų ryšį su gamta šaknų lygmenyje, kuris yra arčiau šiltų, drėgnų gyvenimo faktų nei erdvių conceptualių debesų, kurie dažnai yra atskirti nuo realybės, atskirti nuo mūsų pagrindinių intuityvių gebėjimų. Ir nemanau, kad reiktų stebėtis tuo, kad esame išsiskinę gamtoje per intuityvias milijonų metų senumo šaknis, kad viską supratome daug anksčiau, nei mums patogų pripažinti šiuolaikiniu protu. Mes tiesiog neturėjome tam kalbos.

DP: Ko galime pasimokyti iš mitų ir religijų apie jūsų hipotezę apie tikrovę kaip psichinį suvokimą?

B.K.: Aborigenų kultūrose yra daug įvairių mitų, tačiau vienas iš jų sako, kad dievybė sapnuoja pasaulį ir staiga pabunda sapne, kai gyvūnai išeina iš jos pažastės. Ir po to, kai jis nubunda savo sapne, jis paklūsta to sapno taisyklėms, todėl turi žudyti ir valgyti gyvūnus, kad išgyventų. Jei keliaujate į Huitoto kitoje pasaulio pusėje, Amazonės džiunglėse, jų dievybė turi labai efemerišką sapną. Jis tiesiog praslysta pro pirštus. Dievybė sugalvoja surišti sapną virve, kad jis neištrūktų, ir mesti šį trapų sapną į žemę, o tada užtvirtinti jį koja. Ir žengęs ant jo — bum! — ji patenka į sapną, o iš sapno vidaus, spjaudydama ant žemės, sukuria džiungles. Neįmanoma nepastebėti ryškaus šių dviejų sapnų panašumo. Ar tai liečia ir krikščionybę? Pažvelkite į Jono evangeliją. Žodis yra graikų žodžio „logos“ vertimas, kuris taip pat reiškia mąstymą. Taigi, Žodis sukuria pasaulį. Mąstymas sukuria pasaulį. O žodis „logos“ yra Dievas. Ir štai Kristus gimsta pasaulyje kaip Dievo sūnus, kuris taip pat yra Dievas, ir paklūsta šio pasaulio taisyklėms, net tiek, kad jis yra nukryžiuojamas, jis nukraujuoja ir miršta. Ankstyvuosiuose hinduizmo mituose Dievas sapnuoja pirmąpradžius vandenį, tada meta savo sėklą į pirmąsčius vandenį, kuriuos susapnavo ir pagimdo save tuose vandenyse, viduje to, ką sapnavo. Supratimas, kad viskas yra sąmonė, kuri prasidėjo kaip beasmenis sapnas, – tada sapnuotojas įžengia į savo sapną ir tampa pavaldus miego taisyklėms, lokalizuotai sąmonės išraiškai savyje ir mes atrandame tai tiesiog visur.

DP: Įdomu, ar toks mąstymo būdas atvedė jus į kokią nors religinę praktiką.

B.K.: Tikrai ne, ne į struktūrizuotą religinę praktiką. Bet aš, kaip suaugęs žmogus, į religiją žiūriu rimtai. Meldžiuosi. Stengiuosi melstis kitaip, nei kiti meldėsi, kai buvau vaikas. Aš nesakau Dievui, ką daryti. Mano maldos forma yra savotiškas mano asmeninių planų atmetimas. Aš esu beždžionė, kuri supasi ant uolos ir keliauja po Visatą. Kokią viltį turiu, kad suprasčiau, kas vyksta? Mano tikėjimas yra toks: "Aš atiduodu save į gamtos rankas ir stengiuosi būti geriausia jos apraška, priimdamas, kad negaliu viso to suprasti".

DP: Ar tikite kokia nors sąmonės ar sielos forma po mirties?

B.K.: Nemanau, kad yra pakankamai empirinio pagrindo postuluoti, kad sąmonė ir toliau egzistuoja asmeniniu pavidalu po kūno mirties. Manau, kad kūnas yra tam tikra disociacija sąmonės lauke, kuris parodo, kas yra visa gamta. Kūnas yra tai, kaip atrodo žmogus. Taigi, jei kūno nebėra, – man tai yra empirinė užuomina, kad nebėra lokalizuotos sąmonės. Ar man tai rūpi? Visiškai ne. Jūs gi neverkiate dėl savo asmeninio avatara iš sapno mirties, kai atsibundate ryte. Kai atsibundate ryte, jūsų svajonių avataras yra miręs. Tai buvo jūsų proto suasmeninimas jūsų proto viduje. Neignoruoju minties, kad kokia nors asmenybės struktūra išgyvena po fizinės mirties. Kyla klausimas, ar turime pakankamai stiprų empirinį pagrindą šiai hipotezei plėtoti? Šiame etape nemanau, kad mes juos turime. Dabar mano išankstiniai nusistatymai linksta į šiuos dalykus. Tikiuosi, kad mano sąmonė neišgyvens mirties žmogaus pavidale, nes asmenybė yra sąmonės būseną, kuri akivaizdžiai yra labai linkusi į kančią. Ne paslaptis, kad praeityje vartojau didelėmis dozėmis psichodelikus. Aš nutariau, kad mano, kaip žmogaus, rašančio apie sąmonę, intelektualinė pareiga yra išnagrinėti ją iš pirmojo asmens perspektyvos...

DP: Kokie psichodelikai?

B.K.: Daugiausia psilocibino. /.../

DP: Redukcinis materializmas vis dar yra pagrindinė įsitikinimų paradigma, ir yra pojūtis, kad idealizmas yra logiškesnė paradigma, labiau atitinkanti mūsų patiriamo pasaulio tikrovę. Apart to mes matome pasaulį, kuriam vis didesnę pavojų kelia ekologinė megakrizė. Kaip manote, ar šis poslinkis idealizmo link galėtų turėti koki nors teigiamą poveikį pasauliui?

B.K.: Manau, kad perėjimas prie idealizmo yra neišvengiamas, nes argumentai ir įrodymai nėra tai, ką galima būtų iškraipyti amžiams. Tam tikru momentu visi susidurs su faktais, o faktai labai aiškiai kalba fizikos dėsnuose, analitinėje filosofijoje ir sąmonės neurobiologijoje. Idealizmas yra vienintelė istorija, kurią turime šiandien ir kuri vis dar gyvybinga.

D.P.: Kokia gali būti idealistinės hipotezės įtaka mūsų vidiniam psichiniam gyvenimui?

B.K.: Mes nustosime galvoti, kad mūsų traumos, mūsų emocijos, mūsų depresijos tėra nenaudingas mechanistinio smegenų veikimo produktas, todėl jūs galite slopinti savo traumas, slopinti savo blogus jausmus, nes, žinote, kad vis tiek viskas veltui. Jums nereikia atlikti jokio veiksmo, kad integruotumėtės ir augtumėte: tiesiog išgerkite tabletę, kad jaustumėtės geriau, ir gyvenkime kaip įrankiai galios struktūroms, kurios šiuo metu laiko savo rankose visuomenės svertus. Tai pasikeis. Dabar mūsų psichinis vidinis gyvenimas – tai daiktas savyje. Tai nėra šalutinis produktas – tai yra tai, kas iš tikrųjų svarbu. O jei taip, tada gyvenimas nėra susijęs su batų, automobilių, namų ar drabužių kolekcionavimu. Gyvenimas yra įžvalgų kolekcionavimas. Kančia turi prasmę. Jūsų kančia taps naujos perspektyvos, naujo supratimo, naujų santykių su savimi, su likusia gamta, su kitais žmonėmis, nešėja. O kai mirsite, tas įžvalgas perkelsite į platesnį pažinimo kontekstą. Ne veltui mirtis vaizduojama kaip pjautuvo ar dalgio simbolis – derliaus nuėmimo įrankis. Jei mes esame atsieti gamtos proto procesai ir vystome metakognityvines įžvalgas per visą gyvenimą, jei

gyvenimas yra tai, kas yra disociacija, tai mirtis yra disociacijos pabaiga ir tų įžvalgų perteikimas platesniam kontekstui subjektyvumo lauke, kuris yra gamtos pagrindas. Tai tiesiog derliaus nuėmimas pačia pozityviausia prasme, kokią tik galima įsivaizduoti. Ir jei gyvenimas tampa įžvalgų rinkimu, tada viskas pasikeičia.

D.P.: Ar tai turi ir politinių bei ekonominių pasekmių?

B.K.: Kapitalizmas toks, koks yra šiandien, praras savo kurą. Jums nebereikės pakuoti savo daiktų. Jums nebereikės pirkti daiktų, kad nuslopintumėte nemalonus jausmus, traumas ar neišspręstas problemas. Galbūt pažvelgsite joms į veidą ir mes pagaliau tapsime suaugusiais. Šiandien mes esame aštuonmečiai paaugliai valdantys valstybes. Tai pasikeis.

D.P.: Ar esate optimistas?

B.K.: Aš nesu optimistas! Nesu tikras, kad išgyvensime kaip civilizacija. Kaip rūšis — taip. Dar yra Australijos aborigenų, Afrikos bušmenų, Šiaurės inuitų, kurie turi išgyvenimo įgūdžių be civilizacijos. Bet jūs ir aš neišliksime.

.....

*Šis sutrumpintas *Danielio Pinchbecko* pokalbis su garsiu fiziku, filosofu Bernardu Kastrupu buvo paskelbtas žurnale „Purple“ 2023 m., o aš jį išverčiau, šiek tiek patrupinusi, iš rusų kalbos, remiantis žurnalo *eroskosmos.org* leidimu.

Apie Autorių: [//en.wikipedia.org/wiki/Bernardo_Kastrup](https://en.wikipedia.org/wiki/Bernardo_Kastrup)

B.Castrupas su kolegomis įkūrė **Essential Fondą** [.essentiafoundation.org/analytic-idealism-course/](https://essentiafoundation.org/analytic-idealism-course/)

ANALYTIC IDEALISM COURSE

Tai kruopščiai parengtas, bet nemokamas, internetinis, vaizdo įrašais pagrįstas kursas apie analitinį idealizmą su daugiau nei 6 valandų turiniu, kurį veda "Essentia Foundation" vykdomasis direktorius Bernardo Kastrupas. Nors kursas buvo sukurtas taip, kad būtų prieinamas nespecialistų auditorijai, jame daroma labai mažai nuolaidų, susijusių su aptariamais medžiagos turiniu ir išsamumu. Taigi diskusijos nėra vėjavaikiškos, o reikalauja sutelkto auditorijos dėmesio ir įsitraukimo.

BLEFAS VARDU KULTŪRA

Jeanas Clairas ("Kultūros barai" Nr 7-8)

2010-08-26 08:43

Kai atradau tarp senų savo failų šį tekstą, nebejotinai nutariau jums duoti paskaityti: tai svarbu. Tai labai aktualu. Kai dvasinę kultūrą užgožia materialioji, vizualinė, – dvasia

neberekalinga. Vizualumo tiek daug, kad akys raibsta, o siela lieka tuščia, išsekinta. Kai civilizacija išduoda dvasingumą, ji ima nykti. Ką ir matome šiuo gyvenimo laikotarpiu.

Kalbėti apie didįjį meną reiškia siūlyti tam tikrą hierarchiją, lyginti. Į galvą ateina priešprieša aukštasis žemasis menas, jau senokai įsitvirtinusi kritikos terminologijoje. Ją paskatino debatai, XIX a. įsiplieskę tarp etnologų ir sociologų. Tada ir buvo supriešinta civilizuota baltųjų ir primitivi kolonizuotų tautų kultūra.

Naują, šiandien visuotinai įsigalėjusią reikšmę ši dichotomija įgavo prieš porą dešimtmečių, kai Niujorko moderniojo meno muziejus (MoMA) surengė parodą „Aukšta ir žema“ (1990): greta klasikinės, elito kultūros (tapybos, skulptūros ir kitų aukštajai kultūrai priklausančių kūrinių) buvo eksponuojama populiarioji, „žemumos“ kultūra (komiksai, grafitai, karikatūros, reklama, antrarūšiai filmai, popmuzika) – gal taip buvo mėginama suartinti dvi priešybes?

Lotynų kalbos veiksmažodis *colere* turėjo dvi pirmines reikšmes: (į)dirbti ir apgyventi. Kultūra – kaip gebėjimas apgyventi pasaulį, paversti jį gyvenamu. Kultūra – kaip čia esanti būtis (Dasein). Bet vis dėlto ne ji, o kultas suteikė žmonėms galimybę apgyventi pasaulį.

Kultūra – tai tik nuokrypis nuo kulto, silpstanti jo išraiška. Dievai, apgyvenę (*colere*) tam tikrą vietovę, tapdavo jos saugotojais, tos „vietos dvasiomis“. O žmonės savo ruožtu išpažindavo dievybės, apsigyvenusios jų žemėje, kultą. Žemėje, kurią jie pirmiausia įdirbdavo ir apsėdavo, o jau tada imdavosi „sėti“ ir puoselėti save. Šį pirmąjį kultą, glaudžiai susijusį su sakralumu, Ciceronas vadino *cultura animi* – „dvasios ugdymu“. Šis gražus terminas, deja, atrofavo ir liko tik „kultūra“. Tačiau šv. Ambraziejaus veikaluose vis dar randame *cultura animi*...

Pirminė sakralioji „kultūros“ reikšmė pamažu sunyko. Su ja nusitrynė ir apgyventi bei įdirbti reikšmės – mes jau seniai nesame apgyvenę pasaulio, nebėra ir tikrųjų žemdirbių. Liovėmės ugdyti dvasią. Thomo Manno romane „Daktaras Faustas“ Mefistofelis sako: „Nuo tada, kai kultūra atsiskyrė nuo kulto, kad užimtų jo vietą, ji virto niekalu.“ Šiandien kultūrą suvokiame kaip žmogaus kultą, kurį susikūrėme, kai dievai nuo mūsų nutolo. Tai stabmeldystė, žmogaus garbinimas.

Mikelandželo. La Pietà

Manno romane velnias ironiškai šypsodamasis konstatuoja: žmonių aukštinama kultūra – tai atliekos, net ne likučiai, o tiesiog šiukšlės. Thomas Mannas buvo protestantas, bet ir katalikas Thomas Stearnsas Eliotas tais pačiais 1945-aisiais išdėstė panašią mintį: „Jokia kultūra neprasidėjo arba nesiplėtojo be sąsajų su religija.“ Pasaulietinė kultūra ir jos kūriniai – literatūra, dailė, muzika – aukštinantys vien žmogų, atsidūrė aklavietėje.

Kokią prasmę šiandien turi muziejus, istorinis paveldas, meno kūrinių kolekcija ir visa, kas vienaip ar kitaip šlovina save, – tos nuolatinės vis labiau sekinančios pastangos patraukti dėmesį? Kuo daugiau apie tai mąstau, kuo senyn einu, atitarnavęs muziejuose keturias dešimtis metų, tuo labiau man knieti atsakyti – jokios.

Walteris Benjaminas yra kalbėjęs apie meno kūrinio aurą ir jos praradimą techninės reprodukcijos laikais: tik čia ir dabar, hic et nunc, esantis kūrinys – toks, kurio negalima nei kilnoti iš vietos į vietą, nei reprodukuoti, – išsaugo sakralumo aurą. Ši filosofo mintis priartina jį prie XIX a. pabaigos antropologų, tokių kaip Rudolfas Otto, studijavusių numinozinius potyrius, t. y. dievybių (numen ir numina) apraiškas įvairiose vietovėse. Šiandien tokių vietų nebėra – aura išnyko, profaniškuose mūsų muziejuose nebeliko nei numen, nei numina. Vien tik griuvusių krūva po žemės dalybų.

O ir muziejai, į ką jie panašūs? Būsimasis Šiuolaikinio meno muziejus Meco mieste savo formomis primena greitkeluose išsibarsčiusius restoranus Buffalo Grill. Šiandien architektams muziejų statyba yra tikras galvos skausmas. Kam jie skirti? Kam reikalingos šventyklos, visiems aišku. Mokyklos arba stotys – taip pat. Tačiau kokią prasmę turi rinkinys daiktų, išplėstų iš pirminės erdvės ir išdėliotų bet kaip, per daug nesukant galvos dėl jų reikšmės? Subtilusis, išmintingasis Paulis Valéry apibūdino muziejus taip: „Alinantis darbas...

barbarybės... nežmoniškumas... padrikumas..." Mums aišku, kas yra katedra – jos paskirtis iki menkiausių detalių
nulėmė statinio formą.

Pikaso. Žmogus

Pirmiausia būdavo pasirenkama statinio orientacija pasaulio šalių atžvilgiu – ne atsitiktinai, o pasitelkus seną kaip ir pati žmonija geomantiją. Tada atsirasdavo visa kita: kluatras, tarsi uždarantis pastatą savyje ir atskiriantis nuo visko, kas pasaulietiška, deambulatorijus, transeptas, katechumenus pasitinkantis portikas, o po altoriumi – kriptą, martyrį, kurios centre ilsisi šventojo palaikai. Vėliau, įtikėjus, kad Apšvietos spinduliai išsklaidys prietarus ir įveiks socialinę nelygybę, vėl atsigręžta į antikinius statinius. Jie buvo paversti dailės galerijomis, primenančiomis olandų meno prekeivių salonus – paveikslai būdavo kabinami atsitiktine tvarka, trimis ar keturiomis viena kitą dengiančiomis eilėmis.

Amerikoje žinių troškulys tapo impulsu statyti graikiškų šventyklų kopijas, skirtas klasikinei kultūrai – naujam jaunosios demokratijos dievui. O kaip šiandien turėtų atrodyti žemojo meno muziejus?

Kaip geležinkelio stotis, įlaipinimo salė, mašinų skyrius, deambulatorijus, laukiamasis, gigantiškas prekybos centras, refektorijus? O gal kaip betoninis bunkeris, kaupiantis kūrinius lyg koks Bazelio Schaulager? Norint rasti tinkamą formą, pirmiausia reikėtų suvokti, kokią prasmę turi sandėlis daiktų, netekusių pirminės ir, tiesą sakant, nebeterminės jokios galios.

Nuo kulto pereita prie kultūros, nuo kultūros – prie kultūriškumo, nuo dievybių atvaizdų – prie meno simuliacijų, nuo meno kūrinių – prie atliekų... Štai taip mes pamažu, per kokius keturiasdešimt metų, nusiritome iki kultūriškumo lygmens: kultūros verslo, kultūros prekių, kultūrinių atostogų. O juk buvome gana aukštai – gal ne aukštojoje kultūroje, ir vis tiek

ieškojome Dievo ar transcendentinio jo pakaitalo, prasmės, gal net išsigelbėjimo. Bet kokių atveju tikėjome išlikimu. Praradusi sąsajas su religija ir atleista nuo pareigos suteikti prasmę, kultūra turėjo tapti žmonėms aukščiausia pramoga.

Deja!

Buvome nublokšti žemėn, kur leisgyviai, bet vis dar krutame, pavergti technologijų tironijos ir maitinami pažadais apie vis ilgesnę senatvę, nors krūpčiojame nuo pirmo pasitaikiusio gripo viruso. Kultūriškumo etapas taip pat artėja į pabaigą – netrukus pasieksime išviečių arba, Thomo Manno žodžiais, „atliekų“ lygmenį. Tuo įtikina Jeffas Koonsas, Damienas Hirstas, Janas Fabre, Serrano su savo „Myžalų Kristumi“, o su jais ir įprastas ekskrementų palydovas, bekvapis jų antrininkas – auksas, t. y. spekuliacijos, meno mugės, skandalų, ekscesų ir nešvankybių kupini aukcionai.

Tarsi kasdieninę litanią girdime – „įmonės kultūra“, „konfliktų kultūra“, „socialinių santykių kultūra“, net „futbolo aikštės kultūra“, lyg šitaip galėtume nuslėpti atsivėrusią beprasmišką tuštumą. Šimtus kartų per dieną kartojamas žodis kultūra – tai tik įprotis, bendrijos, grupės ar gaujos išraiška, pasyvi reakcija, paskutinį kartą virptelėjusios simpatijos ar antipatijos, nevalingas raumenų trūkčiojimas. Anksčiau kultūra reiškė universalumo siekį, šiandien iš jos liko nevalingas gestas ar žodis, sąlyginio refleksio sukeltas seilių išsiskyrimas ar pasitenkinimas.

Žodinei visuomenei kultūra padėjo siekti pažinimo ir net suvokti tai, kas nepažinu, kas slypi anapus žodžių ir veiksmų. O mūsų šios „kultūros“ proveržis liudija, kad tikroji kultūra baigia sunykti, išgaruoti, nuvertėti. Žemoji kultūra seniai prarijo aukštosios likučius. Puikus to pavyzdys – televizijos kanalas „Arte“, Velykų pirmadienį pasiūlęs žiūrovams Haendelio „Mesiją“, nuostabaus sakralinės muzikos kūrinio, šiuolaikišką pastatymą (išniekinimą): finansininku virtusį Kristų teisia pretorius, savo ruožtu įkūnijantis bendrovės administracinę tarybą. Vėliau, likęs vienas viešbučio kambaryje, Kristus nusižudo – šią sceną „įrėmina“ dvi kojų plovimo apeigos.

Vangos „kerai“ įkultūrinti

Netikrą kultūros religiją ir varganą žmogaus kultui pašvęstą šventovės pakaitalą, t. y. šiuolaikinio meno muziejų, išpranašavo Malraux, savo meno filosofijos veikaluose, išleistuose pirmaisiais metais po karo, išskleidęs įsivaizduojamojo muziejaus koncepciją. Iš kultūros pareikalauta to, ką galėjo duoti tik kultas. Pagal Malraux meno filosofiją, menas yra mirusiųjų garbinimas – tai juodomis skraistėmis apsigobusios Teruelio moterys, gedinčios nužudytų respublikonų, arba Overnė kalnų moterys, raudančios kritusių partizanų. „Lozorius“ yra geriausia jo knyga. Šio didžio rašytojo kultūros politika paskatino Prancūzijos dvasinę katastrofą, vykusią anksčiau minėtais etapais: nuo kulto prie kultūros, nuo kultūros prie „kultūriškumo“.

Malraux įžvelgė mene paskutinę galimybę priartėti prie sakralumo, prarasto mirus dievams, ir teigė, kad tik po dievų mirties menas gali visapusiškai atsiskleisti (žr. antrąją trilogijos „Dievų metamorfozė“ tomą „Nerealusis“). Toks formų pasauliui pritaikytas hėgelizmas leidžia žmonijos istoriją interpretuoti teleologiniu aspektu – menas tampa jei ne Antruoju atėjimu, tai bent jau profanišku Paskutiniojo teismo pakaitalu, paremtu kūryba.

Kas tasai absoliutusias meno kūrinys Malraux metamorfozių grandinėje, pagal kurią antikinės dievų skulptūros virsta grynosiomis moderniojo meno formomis? Anaipol ne koks nors nežinomas Balzaco šedevras ar metafizinė drama. Tai paprasčiausios patyčios, kurių šiandien apstu: Picasso parašas virsta prekės ženklu, nevykusių moderniojo genijaus atspindžiu, padedančiu geriau parduoti automobilius „Citroën“; Luvro muziejus atsisako savo vardo ir išnuomoja kolekcijas valstybei, kurioje triumfuoja vergija. Malraux įsivaizduojamasis muziejus, sutelkiantis visų laikų ir visų religijų kūrinius, atleistas nuo prievolės iliustruoti tikėjimą, nešlovina žmogiškojo genijaus – veikiau jį pašiepia, sudarydamas sąlygas paversti meno kūrinius paprasčiausiomis prekėmis. Malraux metamorfozių grandinė baigiasi ne žmogaus kūrybos šlove, o purvinomis atliekomis.

Mažo kreditingumo paskolos, kreditų vertimas vertybiniais popieriais, „Ponzi,o schema“¹ – šie terminai, dar vakar buvę nežinomi, mirga spaudoje kaip ženklai, liudijantys, kokiais katastrofiškais laikais gyvename. Ant Babilono rūmų sienos puotos metu atsiradusį mistiškąjį užrašą „Suskaičiuota, pasverta, padalyta“ (Mane, thecel, phares)² pranašas Danielius aiškino kaip žodžius, skelbiančius imperijos žlugimą.

Netikėtą jos griūtį sukėlė nesibaigiančios puotos ir be saiko eikvojami turtai. Dabartinė krizė taip pat kilo dėl nenumaldomo finansinio godumo. Kitas svarbus panašumas – šventenybių išniekinimas: bibliniame epizode jis labai ryškus (šventųjų taurių profanacija), bet, geriau įsižiūrėjus, matyti ir šiandienos kontekste, nes daiktai, anksčiau naudoti kulto reikmėms, virto kultūros nuosavybe, juos galima ne tik eksponuoti kaip estetinius objektus, bet ir paleisti į apyvartą, spekuliuoti jais kaip komercinėmis prekėmis.

Šiuolaikinio meno kūrinys reklamuojamas ir parduodamas kaip bet kuris kitas daiktas. Pavyzdžiui, veršiukas – įsivaizduokime jo skerdeną, perpjautą išilgai į dvi dalis ir pamerką į formalino vonelę. Tarkime, šis susidomėjimą keliantis objektas turi autorių ir staiga virsta meno kūrinium. Vadinasi, jį reikia „paleisti“ į meno rinką. Kaip tą padaryti? Kaip „sukurti vertę“ iš nieko ir parduoti vieną egzempliorių už kelis milijonus eurų? O dar ir pakartoti, jei tik įmanoma, šį biznį su kitais egzemplioriais. Kas suteiks kreditą, kas patikės kūrinio sėkme, kas išdrįs investuoti?

Pavyzdžių, kaip sukurti vertę iš nieko, pasitelkus vien finansines manipuliacijas, galime pasisemti iš rizikos draudimo fondų (angl. hedge funds) ir kreditų pavertimo vertybiniais popieriais. Įtartinę kreditą sumaišome su keliais patikimesniais. Damieno Hirsto darbą („skerdeną“ formaline) pastatome greta Josepha Beuyso kūrinio arba, dar geriau, šalia Roberto Morriso – tai jau akredituoti autoriai, vertybinių popierių rinkoje turintys AAA arba BBB vertinimą ir ne tokie rizikingi kaip didelio pelningumo obligacijos. Pristatome mūsų kūrinį kelioms privačioms galerijoms, puikiai perpratusioms sistemą ir turinčioms patrauklų komercinį „fasadą“ – tokioms, kurios sugebėtų tarp savęs pasidalyti riziką, susijusią su abejotinos vertės kredito priėmimu į savus „žirgynus“. Šis inicijuotųjų branduolys, apimantis akcininkus, kurie finansuoja projektą, ir suteiks pradinį kapitalą. Tolesnis žingsnis – pažadame didelį pelningumą, t. y. nuo 20 iki 40 proc. už pardavimą.

Skirtingai nuo ilgalaikiškumu grindžiamos tradicinės meno rinkos, ši investicija atsipirks, tikėtina, per ypač trumpą laiką, tarkime, per kokius šešis mėnesius. Tuo atveju, jeigu aukcionuose neatsirastų kliento, galerija gali netgi įsipareigoti perpirkti kūrinį už įsigijimo kainą, padidėjusią tik nedidelėmis palūkanomis. Galiausiai lieka apvainikuoti mūsų kūrinį ir įkasti kertinį šios piramidės akmenį: padedami kokios nors viešosios institucijos, pavyzdžiui, muziejaus (panašiai šalies nacionalinis bankas savo aukso atsargomis užtikrina pinigų leidybą), surengiame menininko parodą, kurios išlaidas padengia menininką remianti galerija ar galerijų grupė. Istorinis muziejaus paveldas tarsi nacionalinio banko aukso

atsargos užtikrina naujoko vertę. Antai Luvre eksponuojamų Jano Fabre's darbų vertę garantuoja jų panašumas į pirmykščius aukurus, o paslaptingojo kino3 paveikslas tampa itin vertingas dėl kaimynystės su Džokonda.

Žinoma, šiame procese sąvoka „vertė“ nereiškia estetiškos vertės, kuriai atsiskleisti reikia laiko, todėl kūrinys turėtų būti vertinamas kaip „finansinis performansas“, pagrįstas trumpalaikiškumu, o ne estetiškos kritikos principais. Kaip ir Ponzi, o grandinėje, pralaimi tas, kuris nesugeba laiku atsikratyti kūrinio, t. y. jo perparduoti. Paskutinis praranda viską.

Staigiai ir visu smarkumu užklupusi krizė verčia mus norom nenorom susimąstyti, kokią prasmę turi nesuskaičiuojama daugybė mūsų ekonomikos produktų – nuo dantų pastos iki visureigio, gaminamų pašėlusiais tempais. Klausdami save, kokia šių daiktų prigimtis, funkcijos ir prasmė, negalime nemąstyti ir apie meno kūrinius – kokią reikšmę turi meno kūrinys merkantilioje visuomenėje, kuri iš meno laukia naujovių arba, kaip anksčiau jas vadindavo, „avangardo“, panašiai kaip iš automobilių sektoriaus ar ledų pramonės?

Žodynas, kurį vartoja nematerialioji ekonomika („fizinio svorio neturintys“ nematerialieji aktyvai, „intelektinės nuosavybės“ ar „kognityvinio kapitalo“ valdymas ir t. t.) perteikia tam tikrą platonišką nostalgiją: virš realių realios ekonomikos kūnų sklendo bekūnis virtualių mainų vaizdinys, atklydęs iš Idėjų pasaulio.

Būtent čia menas, didysis Menas, atsiradęs iš aukštosios kultūros, gali paliudyti krizės prasmingumą. Nes jis negamina idėjų, negeneruoja elektroninių transakcijų, nekuria virtualių verčių – menas kuria materialius, apčiuopiamus, substanciją turinčius objektus. Ir šie objektai priklauso ne intelektinei nuosavybei ar kognityviniam kapitalui, bet dvasiniam kapitalui. Šio termino nematerialiosios ekonomikos terminijoje nėra.

O būtent jis sukuria skirtumą. Kas liks iš šiuolaikinio meno kūrinio, jeigu atmesime akreditavimo procedūras, sandorius, pridėtinės vertės kūrimą – visa tai, kas paverčia jį šiuolaikinio meno kūrimu?

Babilonas sugriuvo ne tik dėl turtų pertekliaus, bet ir todėl, kad kulto reikmėms skirti daiktai prarado pirminę paskirtį ir tapo pasipelnymo šaltiniu. Imperijos griūtį paskatino puotos dalyvių godumas ir šventvagiavimas – į taures, pavogtas iš Jeruzalės šventyklos, jie pilstė vyną.

Pašaipiai manęs paklauskite – „Jūs turbūt siūlote grįžti prie kulto?“ Taip, bet aiškiai nustatyta prasme. Baudelaire'as sakė, kad vaizdų kultas – jo „didžioji, vienintelė, primityvioji aistra“. Jis kalbėjo ne apie vaizdinę kultūrą, o apie kultą.

Kultas, kurį jis priskyrė Rubensui, Delacroix ir kitiems, nėra žmogaus garbinimas, tai mėginimas per kūrinį, sukurtą žmogaus rankų, prisiliesti prie begalybės, kuri, poeto teigimu, prisiartina prie dieviškosios amžinybės krašto, sukūkčioja ir miršta. Toks kultas yra reiklus

kaip įsakai tikintiesiems – jo nevilioja kultūros teikiamos pramogos ir bergždžias kultūriškumas.

Pakartosiu savo klausimą: kam reikalingi mūsų muziejai? Kokia jų prasmė?

Būsime labiau išprusę už anuos irokėzus, kurie prieš kelerius metus pasiekė, kad vienas muziejus grąžintų jiems kaukes, užuot jas eksponavęs, nes jos nėra skirtos paprastų pasauliečių akims? Jausimės toliau pažengę už pirmąsias tautas?

Antai Paryžiaus Quai Branly muziejus, siekiantis „kultūrų dialogo“ dažnai kulto nenaudai, priešinasi Vanuatu gyventojų ir Australijos aborigenų siekiui, kad nebūtų eksponuojami daiktai, kurių šios tautos „meno kūriniais“ nelaiko ir nori juos susigrąžinti.

Pasirodysime ne tokie subtilūs kaip izraeliečiai, kurie Jeruzalės Yad Vashem muziejuje šalia ekspozicijų salės atvėrė maldos salę? Ne tokie humaniški kaip Meksiko etnologijos muziejaus lankytojai, paprašę leidimo pasimelsti prie kai kurių eksponatų? O gal, vadindami save „išsilavinusiais“, „apsišvietusiais“ žmonėmis, ir toliau pardavinėsime aukcionuose daiktus, amžių amžiais laikytus religiniais, tam, kad vėliau galėtume eksponuoti juos ateities muziejuose?

Nusileidimas nuo aukštosios kultūros prie žemosios Vakarų pasaulyje turi ir kitą atitikmenį – tai nusileidimo į pragarą istorija.

Išvertė Jurgita POČIŪTĖ.

Apie autorių: Jeanas Clairas (g. 1940) – prancūzų meno istorikas ir kritikas, buvęs ilgametis Paryžiaus Picasso muziejaus direktorius, nuo 2008 m. – Prancūzų akademijos (Académie française) narys. Iš žymiausių darbų minėtini tekstai apie Balthusą, Cartier-Bressoną, Duchamp'ą, Giacometti. 2008-aisiais Prancūzijoje pasirodžiusioje knygoje „Muziejų krizė“ (Malaise dans les musées) polemikos ir aštraus žodžio nevengiantis Clairas, neretai vadinamas vienu iškiliausių Europos intelektualų, įtaigiai aprašo „sergančią“ šiuolaikinę kultūrą, kuri muziejus pavertė „pramogų parkais“, o iš meno reikalauja kuo didesnio pelno ir kuo greičiau. Šiame straipsnyje meno kritikas dar kartą grįžta prie jam svarbios temos – nagrinėja šiuolaikinėje kultūroje atsivėrusią prasmų tuštumą.

1 „Ponzi'o schema“, pavadinta sukčiaus Charleso Ponzi'o vardu, yra apgaulinga investavimo sistema – investuotojams siūloma nenormaliai didelė grąža, kuri sumokama iš vėlesnių investuotojų pinigų, o ne iš realaus akcijų prekybos pelno. Tai ir yra vadinamoji finansinė piramidė (vert. past.).

2 „Suskaiciuota, pasverta, padalyta“ – mistiškieji žodžiai, atsiradę ant Babilono rūmų sienos per puotą. Jų reikšmę karaliui Baltazarui išaiškino pranašas Danielius. Danieliaus knygoje rašoma, kad tą pačią naktį Babiloną užėmė medai ir persai.

3 Yanas Pei Mingas – kinų menininkas, kurio paveikslas „Monos Lizos laidotuvės“ buvo eksponuojamas Luvre 2009 m. vasario 12 – gegužės 18 dienomis (aut. past.).

.....

Šaltinis: <http://www.lrytas.lt>

PASAULIO SIELOS ATKŪRIMAS

arba

KOSMOPOLIS PAGAL FIDELERĮ

Davidas Fideleris pristato naują knygą *„Pasaulio sielos atkūrimas: mūsų gyvas ryšys su gamtos intelektu“* nuoširdžiu pokalbiu su savo sena pažįstama, budiste Joana Harcourt-Smith*.

Jų pažiūros, kaip galima suprasti, labai artimos. Davidas Fideleris labai garsus mokslininkas, filosofas, religijų tyrinėtojas. Jis aprėpia savo pasaulėžiūra ne šimtmečius, o tūkstantmečius ir parodo žmonijos pasaulėjautos kaitą ir rezultatus. Gaila, kad šio autoriaus knygos vis dar neišverstos į lietuvių kalbą. Būtent tokių knygų, kaip gaivaus oro gurkšnio, šio šio pasaulio pavargėliams labai trūksta. Taigi, Joana Harcourt-Smith kelia klausimus:

Ar Pasaulis dar turi sielą?

Davidas Fideleris. Tradicinis graikų požiūris į pasaulį ir kosmosą laikėsi Vakarų kultūros istorijoje maždaug aštuonis šimtus metų ir buvo tradicija galvoti, kad mūsų planeta ir visas kosmosas yra gyva siela, gyva būtybė ir intelekto apraiška. Šiuo metu vis dar laimi dekartiškas požiūris į Pasaulį. Kalbėti apie gamtos intelektą kai kam vis dar yra drąsu, keista, o juk senovėje graikams ši gamtos intelekto ir sielos idėja tilpo žodyje *psyche*. Žodis *psyche* reiškė gyvenimą. Stebėdami pasaulį graikai pamatė visokius pasikartojančius augalų, įvairių organizmų vystymosi modelius. Jie visi – modeliai ar formos – atsirado iš gamtos pasaulio. Kur yra forma, ten yra ir kokios nors problemos sprendimo strategija. Kur strategija – ten ir intelektas. Taigi, graikams Pasaulio sielos idėja reiškė aktyvią galią generuojančią formą, esančią pasaulyje. Tai buvo įprastas anuomet kosmoso ir mūsų planetos vaizdas, o, prasidėjus mokslinei revoliucijai, žmonės pradėjo modeliuoti Visatą kaip mašiną. Ir, gerai žinote, kad tai turėjo pražūtingų pasekmių mūsų santykiams su Žeme.

Man patinka analizuoti abu požiūrius, – juk iš mechanicistinės pasaulėžiūros išplaukė ir gerų dalykų. Ir vienas iš tų gerų dalykų buvo *didėjantis žmogaus savarankiškumo jausmas*, kuris, mano nuomone, yra teigiamas. Individai vystėsi psichologiškai, tapo savarankiškesni, bet, deja, tas geras dalykas nuvedė per toli. Mechanistinės pasaulėžiūros Pasaulio vizija buvo tam tikra prasme naudinga, bet ir gana žalinga. Dabar esame situacijoje, kai daugelis žmonių nesijaučia esantys gyvojo pasaulio dalimi. Gamtą vadiname „aplinka“. Tai labai šaltas, sterilus, beveik medicininis terminas: tarsi gyventume šioje aplinkoje. Tai klinikinė būseną. Žmonės nebejaučia, kad gyvena Gamtoje...Bent jau dauguma žmonių.

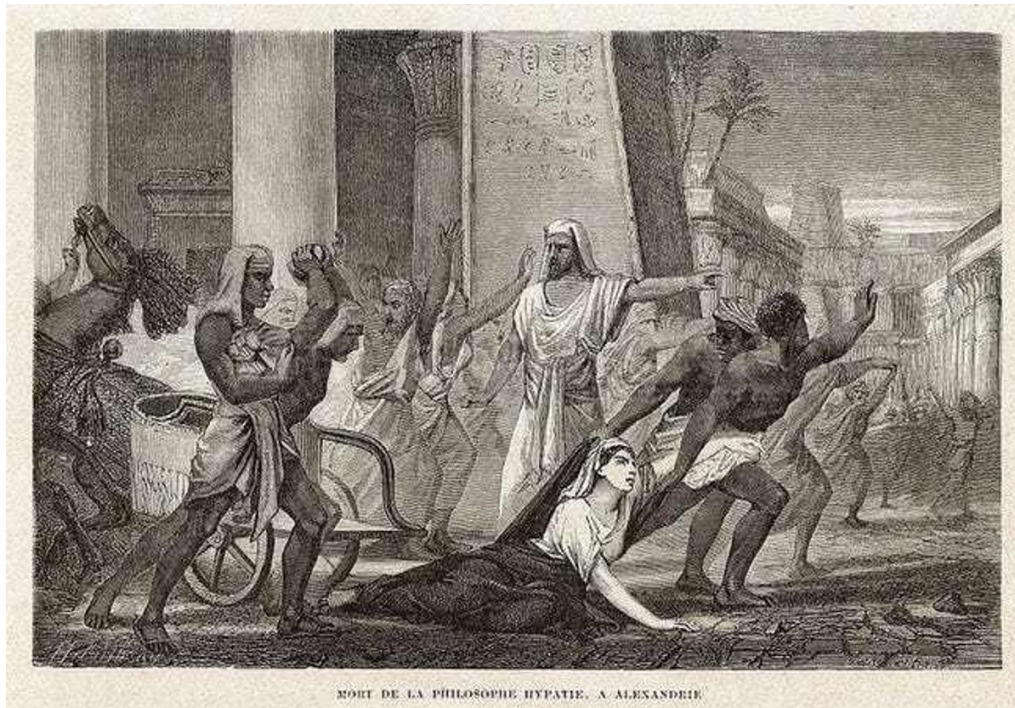
Ką rodo Hipatijos nužudymas?

Davidas Fideleris. Hipatijos nužudymas* buvo bandymas nuslopinti senovės žinias...Platonas pirmasis pavartojo „Pasaulio sielos“ terminą, o graikų kalboje tai reiškė *Kosmoso sielą*. Platonas sakė, kad Visata yra „viena gyva būtybė, kurioje telpa visos gyvos būtybės“. Tai buvo „viena visuma“. Taigi, tam tikra prasme tai buvo labai moderni idėja, nes dabar jau ir mokslas kalba apie holistinę filosofiją arba organizmo filosofijos idėją. Mes žinome, kad organizmai veikia holistiškai. Platonas lygiai taip pat žiūrėjo į pasaulį.

Deja, praėjus bemaž 2000 metų Dekartas tarė savo žodį: „Aš aprašiau šią žemę ir iš tikrųjų visą regimą pasaulį kaip mašiną“. Tai jo žodžiai. Taigi jūs galite palyginti abu požiūrius: Platono ir Dekarto. Du skirtingi požiūriai į Pasaulį. Grįžtant prie graikų filosofų, kurie pasaulį laikė protingu organizmu, reikia prisiminti dar vieną mokyklą – atomistus. Iš jų gavome „atomo“ terminą. Atomistai laikė pasaulį mažų dalelių rinkiniu, kuris kažkaip susijungė, ir susijungus dalelėms, atsirado gyvybė. Kai mokslinės revoliucijos metu gimė

mechanicistinė pasaulėžiūra, ji iš tikrųjų grįžo prie senovės atomizmo idėjos. Tam tikra prasme tai buvo atomizmo atgaivinimas. Iš tiesų, „nieko naujo po saule“, ir tai tiesa.

Platonui ir pitagoriečiams kosmoso grožis buvo ypač svarbus. Kai stebime gamtos grožį, jis mums kažką sako. Pats žodis *kosmosas* mums primena Pitagorą, – būtent jis Visatą pavadino Kosmosu, nes Visata yra graži. Žodis „kosmos“ reiškia „puošmena“ arba „grožis“. Iš jo kilęs žodis *kosmetika*. Taigi, idėja, kad pasaulis yra gražus, buvo labai svarbus dalykas.

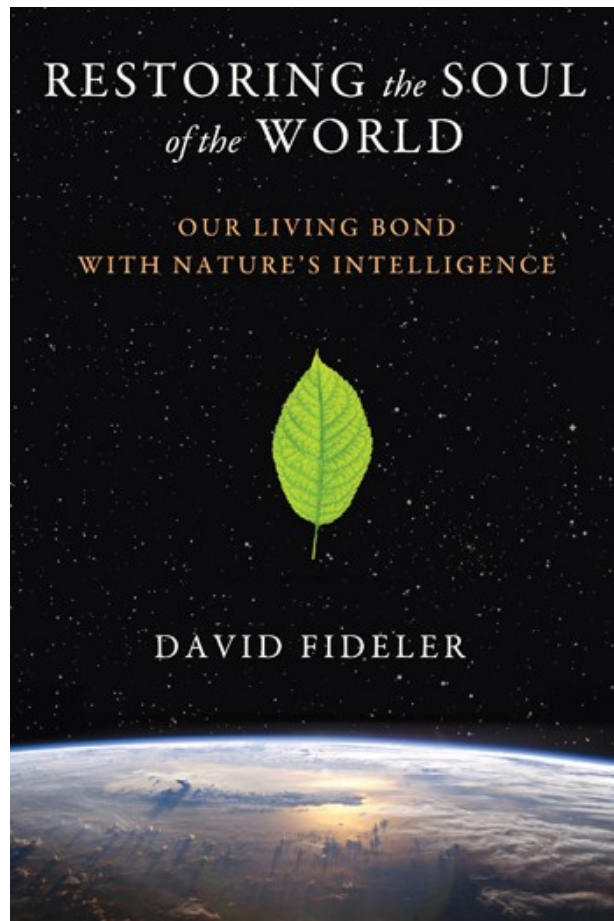

Iki šiol pasaulis laikosi dvejopos tiesos požiūrio į Visatą: viena vertus, turime mokslą, o iš kitos pusės – vertybinį pasaulį. Mokslas nepaiso vertybinio požiūrio. Mokslas teigia: „Mes susiduriame su empiriniais reiškiniais, o vertybinių – nėra.“ Tačiau senoji Kosmoso idėja, manau, neklydo: faktų ir vertybių pasauliai negali būti atskirti, nes pats grožis yra vertybė. Tai nėra kažkoks išradimas. Tai kosminio modelio požymis. Kai tą grožį patiriame ir suvokiame, jaučiame vienybę su didesne kosmine tvarka, kurios dalis esame. Kai naikiname gamtos grožį, tarkime, vardan ekonominės pažangos ar dar ko nors, tai labai pavojinga. Tokiu būdu mes sunaikiname vieną iš giliausių ryšių, kuriuos turime su natūralia tvarka.

Gėris, empatija labai susiję su grožio patirtimi. Užuojauta ir empatija reiškia „jausti kartu“. Manau, kad grožio jausmas atveria užuojautos ir empatijos jausmą didesniajam pasauliui. Man pasisekė, jog vaikystėje gyvenau gamtos apsuptyje, tarp medžių, gyvūnų ir žvaigždėtų naktų. Todėl labai domėjausi astronomija. Sokratas teisus: „nustebimas yra visos filosofijos pradžia“. Platonas sakė, kad žvaigždžių stebėjimas naktį įkvepia mus giliau suvokti pasaulio ir visatos tvarką.

Pensilvanijos universitete studijavau senovės filosofiją, senovės graikų religiją ir panašius dalykus. Augdamas įsitraukiau į knygų skaitymą, labai domėjausi tuo, apie ką kalbėjome anksčiau...apie Pitagorą, kuris sakė, kad kosmose graži tvarka...Vėliau daug skaičiau apie mechanistinę pasaulėžiūrą ir mokslo revoliuciją. Kodėl nusprendžiau rašyti šį darbą, yra ta, kad visa ši Pasaulio sielos ir gamtos intelekto idėja kilo iš graikų filosofinės tradicijos. Išstudijavau tai nuodugniai ir pamačiau, kokias pasekmes sukėlė mechanicistinė pasaulėžiūra. Taigi pajutau, kad turiu priimti asmeninę atsakomybę ir parašyti knygą

„Pasaulio sielos atkūrimas“, kurioje gyvosios gamtos idėja ir gamtos sumanumas atsekamas nuo seniausių laikų iki šių dienų.

Viskas prasideda nuo žvaigždžių šviesos?

Davidas Fideleris. Toks yra pirmasis mano knygos sakinyss, nes jis kilo iš vaikystės prisiminimų, „kai naktįėjau keliu ir mačiau visas žvaigždes, ir kokia tai buvo fantastiška patirtis“. Knygoje jis pasakoja apie žvilgsnį į Paukščių Tako galaktikos širdį,...buvimą tokioje vietoje, kur taip tamsu, kad iš tikrųjų gali pamatyti milijonus ir milijonus žvaigždžių apšviestą žemę. Savo knygoje pasakojau apie patirtį, kai būdamas trisdešimties susidomėjau astronomija. Turėjau fantastišką kompiuterizuotą teleskopą ir atsidurdavau... po visiškai tamsiu dangumi. Tada žvelgiau į Paukščių Tako galaktikos širdį...

Mintis, jog „viskas prasideda nuo žvaigždžių šviesos“, kilo iš intuicijos, nes, grįžęs į seniausias civilizacijas, atradau, kad visas mokslas ir filosofija iš tikrųjų kilo iš dangaus kontempliacijos. Ir aš vadinu šį reiškinį kosmologiniu impulsu, kuris kilo iš mūsų noro suprasti savo vietą Visatoje. Ir tai įkvėpė studijuoti filosofiją, religiją ir mokslo gimimą, nes ankstyviausiomis formomis visi tie dalykai buvo vieningi. Jie visi kalbėjo apie žmogaus norą suprasti savo vietą Visatoje.

Prie ko privedė individualizacija?

Davidas Fideleris. Buvo ir gerų dalykų, kurie išplaukė iš mechanicistinės pasaulėžiūros. Pavyzdžiui, nebūtų šio pokalbio, jei ne ši nuostabi nauja technologija (*video forma*). Man darė įtaką vienas mokslininkas ir mąstytojas, Ričardas Tarnas*, knygos „Vakarų proto aistra“ autorius. Jis buvo mano doktorantūros dėstytojas. Minėta jo knyga mane įkvėpė imtis šio darbo. Vienas dalykas, kurį suvokė Richardas Tarnas, yra stiprūs ryšiai tarp psichologinių modelių, kuriuos matome žmogaus raidoje kalbant apie individus, ir būtent tie modeliai atsispindi didesnėse kultūros raidos laiko skalėse. Mes išgyvename sąmonės vystymosi

etapus, kai iš vaiko tampame suaugusiais. Panašūs pokyčiai vyko ir žmonijos psichologinėse būsenose platesniu mastu. Žmonės, gyvenę prieš tūkstančius metų, neturėjo tokio gerai išvystyto Dekarto ego, kaip mes šiandien. Richardas Tarnas mano, kad jei pažvelgtume į ankstesnes kultūras, pamatytume, kad jos iš tikrųjų turėjo neįtikėtiną ryšį su gamta, tačiau tuo pat metu veikė nesąmoningai. Jų santykis su gamtos pasauliu buvo mistiškas, nes nebuvo jokių tvirtų skiriamųjų linijų tarp psichikos ir didžiulio pasaulio. Ir tada, kai žmonės individualizuojasi, prasideda ego raida, mes jaučiamės atskirti nuo pasaulio. Dabar į pasaulį žiūrime kaip į objektą. Šis etapas buvo būtinas, kad galėtumėte vėl susijungti su pasaulio gelme.

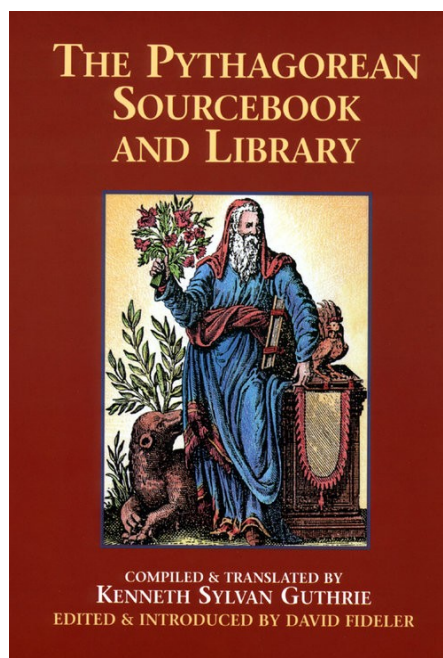
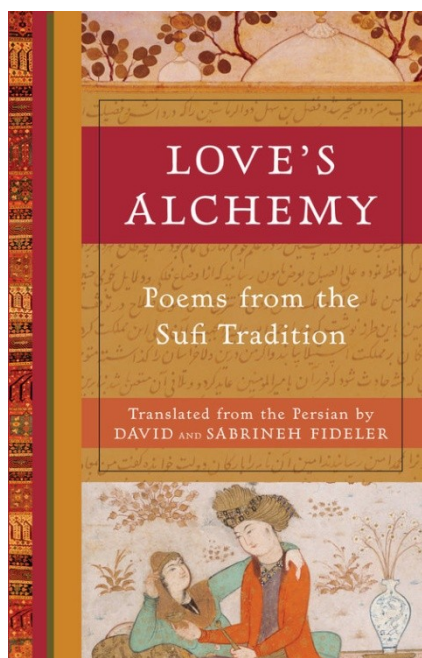
Ričardas Tarnas pastebėjo tuos Vakarų istorijos tarpsnius ir sąmonės modelius, juose atsispindinčius. Tuo aš taip pat tikiu. Manau, kad tai labai graži idėja. Taigi, jei pažvelgsite į tai tokiu kampu, pamatysite, kad gyvename vidutinio amžiaus krizės metu (juokiasi), mūsų civilizacijos požiūriu. Mes turėjome atsiskirti nuo pasaulio, kad suprastume pasaulį giliau, kad kada nors ateityje galėtume vėl integruoti savo gyvenimą į Kosmosą. Tikėkime, kad taip ir nutiks.

Reintegracija į gamtos pasaulį ir išsivysčiusių asmenybių suvokimas, kad esame visko dalis, – graži idėja.

Davidas Fideleris. Mano knygoje yra skyrius, kuriame kalbu apie žiūrėjimą pro teleskopą ir žvaigždžių stebėjimą. Aš tai mačiau dėka technologijų ir mokslo. Taigi, viskas turi dvi puses. Tikrai mes padarėme daug žalos pasauliui savo technologijomis. Tačiau mes taip pat sugebėjome suprasti fizinį pasaulį daug giliau ir tiksliau nei bet kas anksčiau. Tiesą sakant, viską, ką žinome apie didelio masto Visatos struktūrą, sužinojome tik per pastaruosius šimtą penkiasdešimt metų. Per tą laikotarpį mes išmokome daugiau nei visos ankstesnės žmonių kartos kartu paėmus. Taigi, tikimės, kad turėsime išminties mokytis iš gamtos tokiu būdu, kad jos nesunaikintume. Ričardas Tarnas teigia, kad „mūsų civilizacija dar tik užgimsta“...mes matome gimstant kažką naujo. Jis prisipažįsta, kad jam labai įdomu tyrinėti pasaulėžiūras. Mes žiūrime į pasaulį nesąmoningai, mūsų pasaulėžiūra daro įtaką mūsų santykiams su kitais žmonėmis ir Gamta. Mūsų pasaulėžiūra formuoja mūsų kultūrą. Taigi, tam tikra prasme mes esame savo pasaulėžiūros produktai...Daugeliui žmonių labai sunku mąstyti apie savo pasaulėžiūrą, nes ji yra tokia artima, kad lieka nesąmoninga. Tai tarsi vanduo, kuriame plaukioja žuvis. Jos apsuptos vandens ir jo nemato.

Ankstesnėse kultūrose šventykloms buvo statomos taip, kad jos atitiktų žvaigždžių išsidėstymą danguje ir tai buvo vienas iš būdų derinti savo gyvenimą su Pasaulio ir Kosmoso gyvenimu. Man pasirodė, kad labai naudinga sugrįžti ir pažvelgti į ankstesnių kultūrų pasaulėžiūras. Žvaigždės, mitai ir kultūra buvo susiję integruotos pasaulėžiūros požiūriu. Šventyklų vietos buvo kaip mokslinės observatorijos šiuolaikine prasme, bet ir instrumentai, kuriuos kultūra naudojo ritualams ar magijai, siekiant suderinti kultūrą su didžiuoju Pasauliu“.

Papasakokite apie „Cosmopolio“ projektą.

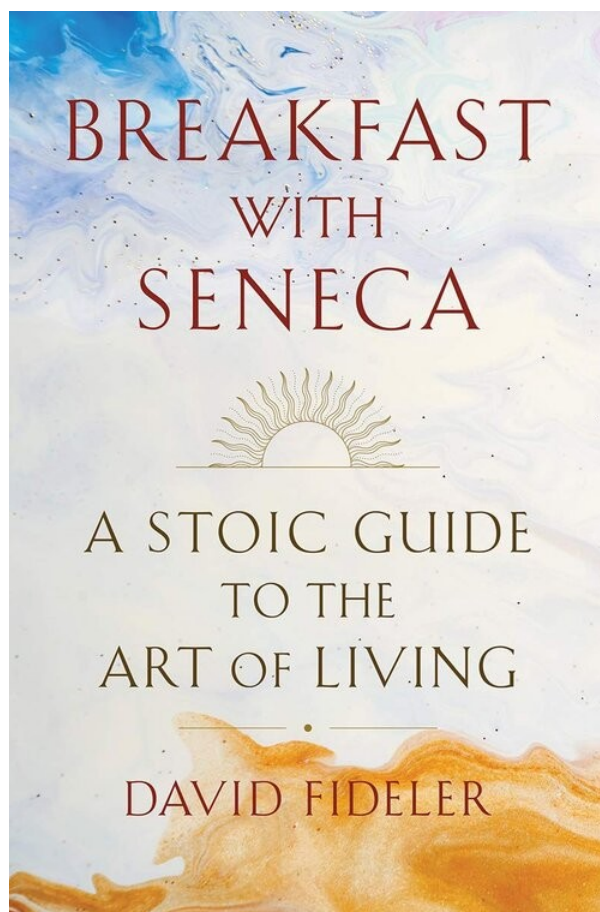
Davidas Fideleris. Turiu svetainę pavadinimu „Cosmopolis Project“ – tai yra įvairių mano atliktų tyrimų rezultatas. Jaučiu didelę aistrą humanitariniams mokslams ir man rūpi skleisti humanitarinių mokslų idėjas į gyvenimą ir visuomenę. Jaučiu, kad humanitariniai mokslai pasuko klaidingu keliu: pirminė humanitarinių mokslų paskirtis buvo padėti mums tapti pasaulio piliečiais, kultūriškai raštingais, gyventi prasmingą gyvenimą, tobulėti kaip žmonės. Tačiau dėl daugelio dalykų, kurie nutiko akademiniame pasaulyje, ta humanitarinių mokslų vizija buvo iš esmės prarasta. Su draugu surengėme nedidelį simpoziumą, kuris vyko Atėnuose. Simpoziumo tema buvo „Humanitariniai mokslai, transcendentinė patirtis ir švietimo ateitis“.

Žodis *transcendentas* turi skirtingas reikšmes, bet mes vartojame jį paprasčiausia reikšme, turėdami omenyje **priklausymo realybei, kuri yra didesnė už mus pačius, patirtį**. Tai buvo ypač svarbu stoikams ir kitiems filosofams. Aš manau, kad šiandien mums labai svarbu, kad mes priklausome realybei, kuri išeina už mūsų riboto „aš“ ir apima visą pasaulį arba visą planetą, sudarančią gyvąją bendruomenę. Nes jei neturėtume priklausymo *didesnei realybei jausmo*, iš tikrųjų negalėtume vadintis etiškais žmonėmis.

Stoikai sakė, kad priklausome pasaulinei bendruomenei – kosmopoliui, kuris tęsiasi už mūsų ribų, – bendram intelektui, vienijančiam žmones, nes mylime kitus žmones ir likusį pasaulį. Taigi, aš tikrai manau, kad tai yra pagrindinė idėja. Jei būsimė etiški žmonės, taip pat ir geri kosminiai piliečiai čia, Žemėje, turėsime suprasti, kad priklausome *kažkam*, kas yra didesnis už mus pačius.

Ką filosofui reiškia etika?

Davidas Fideleris. Filosofijos pasaulis yra keistas, nes filosofai sugalvoja skirtingų dalykų apibrėžimus su sudėtingais terminais. Tada jie jūsų klausia: „Ar tu X, Y ar Z? Į kokią kategoriją patenkate ir kokia tikėjimo sistema vadovaujate?“ Man etika yra daug paprastesnė: tai mūsų pagrindinis santykis su pasauliu ir suvokimas, kad priklausau didesnei realybei ir sąmoningam gėrio bei dorybės siekimui.

Graikai turėjo žmogaus klestėjimo idėją – *eudaimonia*. Man žmogaus klestėjimas taip pat reiškia gyvenimą klestinčiame pasaulyje. Juk jei gyvename mirusiame pasaulyje, mes nelabai klestime kaip žmonės. Taigi, aš taip žiūriu į etiką. Ir aš tikiu, kad yra kažkas panašaus į tai, kuo tikėjo Platonas, kad yra kažkas panašaus į Gėrį... Ir aš manau, kad tai atspindi gyvų organizmų struktūroje [ir jų veikime].

Tai dar kartą parodo, kad faktų ir vertybių pasauliai nėra atskirti vienas nuo kito, – iš tikrųjų, jie yra sujungti, nes jei pažvelgsime į gyvų organizmų struktūras, jie įkūnija gėrio ir harmonijos modelius, leidžiančius jiems veikti geriausiais įmanomais būdais. Senovės filosofai ir kiti rašytojai pabrėžė, kad organizmai, įkūnijantys šiuos gėrio ir harmonijos modelius, daro juos gražius. Tai sugrąžina mus prie pasaulio Grožio idėjos.

Etikos problema yra ta, kad praktikoje ji yra sudėtinga; ir net jei tikite gėrio archetipu, kaip tikėjo Platonas, priimti individualius etinius sprendimus dažnai būna sunku net ir žinant esminę gėrio prigimtį. Bet kai kalba eina apie konkrečias situacijas ir etinius sprendimus, jie tampa sudėtingi. Taigi ne visada galite būti tikri, kad priimate geriausią sprendimą.

Koks jūsų požiūris į religiją, o, tiksliau, į Abraomo religiją...

Davidas Fideris. Kai mokiausi mokykloje, studijavau krikščionybės kilmę, nes susidomėjau gnosticizmu ir man pasirodė, kad labai įdomu, kaip istoriškai formavosi krikščionybė. Lankiau Pensilvanijos universitetą, kur galėjome ją studijuoti kaip istoriją. Nebuvo jokios teologijos ar kažko panašaus, – tai buvo labai malonu, kad Mičigane to nebuvo. Aš studijavau mistiką krikščioniškoje ir islamo tradicijoje.

Žodis *religija* etimologiškai reiškia „*susieti iš naujo*“. Taigi, aš manau, kad pati religija yra kažkas vertingo, nes jos idėja yra *būti susijusiems su kosmosu* arba turėti *priklausymo didesnei realybei jausmą*, o tai, mano manymu, mums, žmonėms, yra labai svarbu mūsų

vystymuisi. Religija interpretuojama įvairiais keistais ir neįprastais būdais, – ir kartais tai neduoda labai malonių rezultatų. *[Juokiasi]*

Kalbant apie Abraomo religiją, – mano knygoje yra skyrius apie monoteistinę ir politeistinę vaizduotę. Įdomu, kad visos Vakarų pasaulio monoteistinės religijos – galima sakyti, pati Abraomo tradicija, kilo iš dykumos aplinkos. Ten vyrauja tendencija nebūti apsuptam gausios augmenijos. Dykumoje viskas labai paprasta: ten dangus ir žemė, kuria vaikštai, o naktį – žvaigždės. Manau, kad gyvenimas tokioje aplinkoje gimdo tam tikrą Dievo įvaizdį.

Kas yra vaizduotė?

Davidas Fideleris. Dievą įsivaizduojame skirtingais būdais. Ir manau, kad monoteistinėje vaizduotėje yra keletas gerų aspektų. Bet jei pažiūrėtume istoriškai, toje tradicijoje vyko nemažas psichologinis susiskaldymas. Todėl susidarė daug priešybių porų, sukeliančių smurtą. Ir tose tradicijose tai matosi.

Aš manau, kad tai padeda apibendrinti. Tai matome ne tik islamo tradicijoje, bet ir visose monoteistinėse tradicijose. Pagrindinė islamo tradicijos idėja yra *tawhid* arba *dieviškoji vienybė*. Ir tai yra grynas monoteizmas. Tačiau problema ta, kad islamo tradiciją ištiko didžiulė krizė, kuri tęsiasi šimtmečius, nes yra dvi visiškai skirtingos dieviškosios vienybės interpretacijos. Ir jos duoda du, visiškai skirtingus rezultatus.

Vienas islamo tradicijos dieviškosios vienybės aiškinimas remiasi tuo, kad egzistuoja dieviškoji vienybė, apimanti visą pasaulį ir visą kūriniją. Ir tai atsispindi sufizme, kuris laikosi požiūrio, kad pasaulyje egzistuoja dieviškoji vienybė ir kad ji mus apima. Manau, kad tai yra pirminė islamo tradicijos prasmė, nes Korane yra ją patvirtinančių eilučių.

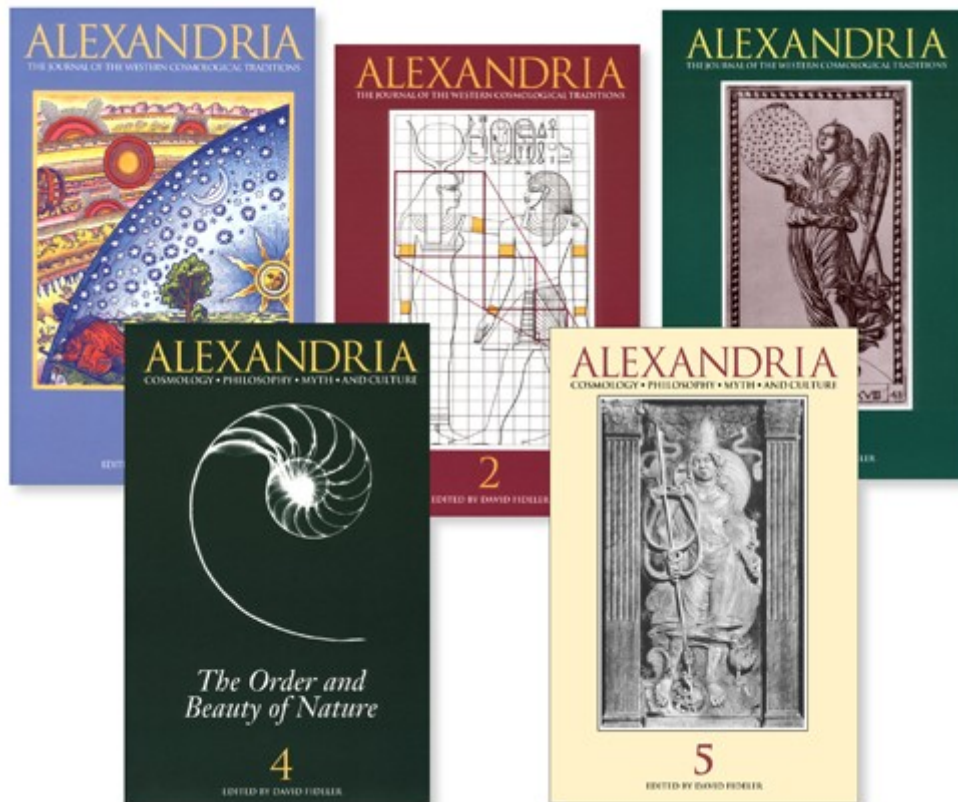
Pavyzdžiui, yra labai graži eilutė, kurioje sakoma: „Kur pasisuksi, ten yra Dievo veidas“. Tai labai gražu. Korane yra kitų minčių, pavyzdžiui, kad pasaulis pilnas dieviškumo.

Tačiau egzistuoja ir visiškai kitoks dieviškosios vienybės aiškinimas: „kadangi Dievas yra vienas, Dievas yra visiškai atskirtas nuo Visatos“. Ir tame, vėlesniame aiškinime, nėra jokio tiesioginio kontakto, santykio ar ryšio su Dievu, – tik per įstatymų sistemą.

Matote, kaip skiriasi tie du požiūriai! Jie veda prie dviejų, visiškai skirtingų, socialinių pasekmių, nes vienas aiškinimas sukuria teisinę sistemą, kurioje žmonės sako, ką galite ir ko negalite daryti, kas yra *halal* ir *haram*, o tai leidžia žmones bausti. Kitas požiūris, kai dieviškumas apima visą Visatą ir yra Čia. Jis veda prie taikios monoteistinės tradicijos aiškinimo.

Tą pagrindinę dichotomiją, manau, tikrai rasite ir judaizme bei krikščionybėje. Taigi, nuo to priklauso, kaip ta pati religija gali sukurti visiškai skirtingus rezultatus. Dabartinės islamo tradicijos žmonėms sunku suprasti, kuris aiškinimas yra teisingas, nes [islame] nėra centrinės valdžios, kuri pasakytų žmonėms, kas yra teisinga.

Tai atsispindi mano knygoje. Nors aš apie tai nerašiau, bet yra struktūrinis panašumas tarp vienos islamo interpretacijos – ekstremistinio vahabitų požiūrio, kai dieviškumas nėra visatos dalis ir mechanistinės mokslinės revoliucijos pasaulėžiūros. Joje dievas taip pat nebuvo Visatos dalis. Jis buvo atskirtas. Ryšį su Dievu galite turėti tik per islamo teisinę sistemą, o mokslinė revoliucija buvo pagrįsta matematinių gamtos dėsnių atradimu, kurie, kaip buvo manoma, egzistuoja Dievo prote. Tai yra tiesioginė paralelė tarp tų dviejų struktūrų.

Taigi, pakanka suvokti dieviškojo atsiskyrimo ar atskirties nuo pasaulio idėją, ir jo pasaulyje nebelieka, tai neišvengiamai veda prie kokio nors smurto. Tai galite pamatyti ir Vakarų tradicijoje, pavyzdžiui, F. Bacono* raštuose, kuriuos aptariu knygoje. Jis skelbė, kad mes turime tapti „gamtos šeimininkais ir valdytojais“, „kankinti paslaptis“ gamtos ir paversti gamtą „žmonijos verge“, – tai labai žiaurūs žodžiai. Toks mąstymo būdas paskatino pažangos mitą. Tarp žmonijos ir gamtos pasaulio, kurio dalis esame, kilo nesąmoningas karas.

Paskutiniame knygos skyriuje kalbu apie tai, kaip galėtų atrodyti nauja pasaulėžiūra, ir grįžtu prie ankstesnės idėjos apie žmones, kurie palaiko terapinius ir bendradarbiavimo ryšius su gamtos pasauliu, siekdami priartinti pasaulio vaisius. Aš tikiu, kad turime matyti save ne kaip „gamtos šeimininkus ir valdytojus“, o kaip gamtos bendradarbius. Nors idėja mokytis iš gamtos yra labai, labai sena, idėja bendradarbiauti su gamta taip pat yra mūsų vakarietiškos tradicijos dalis. Visi gyvi daiktai įkūnija intelektą ir gali išgydyti save. Jei sugebėsime bendradarbiauti su gamtos intelektu, galime padėti atkurti gyvasias Žemės sistemas.

Nemanau, kad yra kokių nors technologinių ir greitų iškilusių problemų sprendimo būdų. Tačiau visi gyvi daiktai įkūnija intelektą ir gali išgydyti save. Jei sugebėsime bendradarbiauti su gamtos intelektu, galime padėti atkurti gyvasias Žemės sistemas. Paskutiniame knygos skyriuje kalbu apie kai kuriuos žmones, kurie dirba šia kryptimi. Tai be galo žavu, nes jie dirba su gyvais organizmais, siekdami išvalyti užterštus vandens telkinius ir pašalinti kancerogenus... **Vienintelis dalykas, kurį sužinojome per pastaruosius tris šimtus metų nuo mokslinės revoliucijos pradžios, yra tai, kad mes neturime ekologinės krizės sprendimo būdo.** Jei sugebėsime išgirti Žemę ir dirbti su gamtos intelektu, galime padėti pasauliui atgauti savo vaisingumą.

.....
***Joana Harcourt-Smith** – apie ją daug informacijos wikipedijoje.

***Visas interviu – cosmopolisproject.org**

* **Richard Theodore Tarnas** (1950m) yra šveicarų kilmės kultūros istorikas ir astrologas, žinomas dėl savo knygų „Vakarų proto aistra: supratimas apie idėjas, kurios suformavo mūsų pasaulio vaizdą“ ir „Kosmosas ir psichika: naujojo pasaulio požiūrio užuominos“. Tarnas yra Kalifornijos integraliųjų studijų instituto filosofijos ir psichologijos profesorius ir jo filosofijos, kosmologijos ir sąmonės studijų programos įkūrėjas.

***Hipatija ir graikai** pasaulį laikė organizmu. Ar tai kirtosi su krikščionišku požiūriu į kūriniją? Tikrai ne. Krikščionių teologai tame įžvelgė pavojų ir baimės vedini ėmė naikinti visa, kas buvo susiję su pagoniška praeitimi ir...patys prisidėjo prie Dievo kūrinijos naikinimo. **Hipatija** (apie 370 m. – 415 m. Aleksandrijoje) – senovės Graikijos mokslininkė, astronomė bei filosofė neoplatonikė. Laikoma pirmąja moterimi matematike. Parašė Platono, Aristotelio ir kitų graikų filosofų, astronomų, matematikų veikalų komentarus. Apie Hipatijos gyvenimą žinoma mažai. Jis gimė matematiko Teono šeimoje, kuris buvo Aleksandrijos mokyklos mokytojas, kuris tikriausiai mokė ir savo dukrą. Buvo žiauriai nužudyta koptų krikščionių fanatikų minios.

***Senovės graikų filosofas Platonas gyveno 422-347 m.pr.m.e.**

F. Baconas - Naujųjų laikų empirizmo bei eksperimentinio mokslo pradininkas, anglų filosofas (1561-1626)

SUGRĮŽIMAS Į PRADINĘ PADĖTĮ

RIČARDAS TEODORAS TARNAS

Garsus kultūros istorikas, žinomas dėl savo knygų „Vakarų proto aistra: supratimas apie idėjas, kurios formavo mūsų pasaulio vaizdą“ ir „Kosmosas ir psichika: naujojo pasaulio požiūrio užuominos“.

Apie **Ričardą Tarną** neįmanoma kalbėti tik akademiškai, šaltai. Tai, ką jis tyrinėjo, telkė aplink save daugelį jaunų, dvasingumo ištroškusių žmonių žiedą ir buvo jų įkvėpėjas. Jam reiktų skirti atskirą išsamią publikaciją. Gal tai ir padarysiu, jei suspėsiu.

Richardas Tarnas yra Kalifornijos integraliųjų studijų instituto San Franciske Filosofijos, kosmologijos ir sąmonės studijų programos įkūrėjas, kur šiuo metu dėsto. Gimęs 1950 m.

Ženevoje, Šveicarijoje, amerikiečių tėvų užaugo Mičigano valstijoje, kur įgijo klasikinį jėzuitų išsilavinimą. 1968 m. įstojo į Harvardą, kur studijavo Vakarų intelektualinę ir kultūros istoriją bei giluminę psichologiją, kurią baigė *A.B. cum laude** 1972 m. Dešimt metų gyveno ir dirbo Esalen institute Big Sur mieste, Kalifornijoje, mokėsi pas Stanislovą Grofą, Josephą Campbellą, Gregory Batesoną, Hustoną Smithą ir Jamesą Hillmaną, vėliau ėjo Esalen programų ir švietimo direktoriaus pareigas. Saybrook institute 1976 m. už disertaciją apie LSD psichoterapiją, psichoanalizę ir dvasinę transformaciją jis įgijo daktaro laipsnį. 1980–1990 m. jis parašė garsų veikalą „**Vakarų proto aistrą**“ skirtą Vakarų mąstymo istorijai nuo senovės graikų iki postmodernizmo, kuris tapo bestseleriu ir tebėra plačiai naudojamas tekstas viso pasaulio universitetuose. 2006 m. jis išleido knygą „**Cosmos and Psyche: Intimations of a New World View**“, už kurią JK mokslo ir medicinos tinklas paskyrė Metų knygos prizą. Kaip Tarptautinės transpersonalinės asociacijos prezidentas, jis yra San Francisko **C. G. Jungo instituto valdytojų taryboje**. Be dėstymo CIIS, jis dažnai dėstė **Pacifica Graduate Institute Santa Barbaroje**, skaito daug viešų paskaitų ir seminarų JAV ir užsienyje.

Už knygą „**Kosmosas ir psichika: naujojo pasaulio požiūrio užuominos**“ jį aukštino Josephas Campbellas ir Hustonas Smithas: tai knyga, atskleidžianti ryšį tarp kosminių ciklų ir archetipinių patirties modelių. Remdamasis ilgus metus trukusiais tyrimais ir mąstytojais nuo Platono iki Jungo, Tarnas gilinasi į epochinių įvykių, tokių kaip Prancūzijos revoliucija, pasauliniai karai ir Rugsėjo 11-oji, planetines sąsajas. Nesvarbu, ar skaitote kaip ją astrologiją, atnaujintą kvantiniam amžiui, ar kaip šiuolaikinę dvasingumo klasiką, „**Cosmos & Psyche**“ yra svarbus tobulėjimo ir studijų veikalas.

Baigdamas rašyti minėtą knygą, paskutiniajame skyriuje jis nutarė pakviesti skaitytojus peržvelgti „nueitą kelią“ ir parašė paskutinį skyrių „**Sugrįžimas į pradinę padėtį**“. Kas ta Pradinė būseną? Kodėl tokia svarbi?

„Tačiau norint iš tikrųjų įvertinti šią sudėtingiausią epistemologinę įžvalgą, taip pat ir kitas didžiąsias Vakarų intelektualinės ir dvasinės istorijos dialektines trajektorijas, kurios vystėsi lygiagrečiai kosmologijoje, psichologijoje, religijoje ir būtyje, reikėtų naujos knygos. Pabandysiu tai apibendrinti apsiribodamas trumpa bendra šios ilgos istorinės raidos apžvalga – kažkuo panašia į archetipinį metapasakojimą, kuris palies aukščiau išdėstytas pažiūras ir įžvalgas.“

.....

SUGRĮŽIMAS Į PRADINĘ PADĖTĮ*

Kalbant apie Vakarų minties istoriją, būtų įmanoma šiandien atlikti begalę apibendrinimų. Tačiau bene akivaizdžiausias faktas yra tas, kad nuo pat pradžios iki pabaigos, tai buvo išskirtinai vyriškas reiškinys: Sokratas, Platonas, Aristotelis, Šventasis Paulius, Augustinas, Tomas Akvinietis, Liuteris, Kopernikas, Galilėjus, Bekonas, Dekartas, Niutonas, Locke'as, Hume'as, Kantas, Darvinas, Marksas, Nietzsche, Freudas... Vakarų intelektualinė tradicija buvo sukurta ir kanonizuota beveik išimtinai vyrų ir joje vyrauja daugiausia vyrų pažiūros.

Žinoma, vyrų dominavimas intelektualinėje Vakarų istorijoje paaiškinama visiškai ne tuo, kad moters protas yra žemesnis už vyro. Tačiau ar galima tai priskirti *tik* socialinei nelygybei? Manau, kad ne. Aš įsitikinęs: tame slypi kažkas gilesnio – kažkas archetipinio. Pagrindinis ir visur esantis vyriško charakterio vakarietiškas mąstymo pobūdis pasireiškia kaip pas vyrus, taip ir pas moteris, skrodžiantis visus Vakarų minties aspektus, lemiančius svarbiausias idėjas apie žmogų ir žmogaus vaidmenį pasaulyje. Visos pagrindinės kalbos, glūdinčios Vakarų tradicijos dirvoje, pradedant graikų ir lotynų kalbomis, buvo linkusios personifikuoti žmoniją vyriškų žodžių pagalba: antropos, homo, l'homme, el hombre, l'homo, der Mensch, man. Kaip teisingai atsispindėjo tai, kas pateikiama šios knygos istoriniame naratyve, visada ir visur figūravo "žmogus": "žmogaus kilimas", "žmogaus orumas", "žmogaus santykis su Dievu", "žmogaus vieta kosmose", "žmogaus kova su gamta", "didieji šiuolaikinio žmogaus pasiekimai" ir pan.*.

„Žmogus“ Vakarų tradicijoje – amžinai nerimstantis vyras-didvyris, Prometėjo tipo maištininkas, nuolat siekiantis laisvės ir laisvo judėjimo, nuolat siekiantis išsiskirti tiek fiziškai, tiek metafiziškai nuo jį pagimdžiusio pamatinio principo ir pajungti jį sau. Toks vyriškas polinkis, paslėptas latentinėje vakarietiško mąstymo evoliucijoje, net jei ji dažniausiai ir likdavo nesąmoninga, – vis dėlto buvo ne tik būdinga šiai evoliucijai, bet veikiau buvo jos esminis komponentas.

Vakarų minties evoliuciją skatino didvyriškas noras sukurti nepriklausomą ir racionalų žmogiškąjį "aš", išplėstą iš pirmapradės stichijos vienybės su gamta. Šis vyraujantis vyriškumas paveikė visas pagrindines religines, mokslines ir filosofines pažiūras Vakarų kultūroje, – jo pergalingas žygis prasidėjo maždaug prieš keturis tūkstantmečius, su patriarchalinių klajoklių užkariavimais seniausių matriarchalinių Graikijos genčių kultūrų ir Levante*, – vėliau su jėga pasireiškė patriarchalinėje religijoje Vakaruose, išaugusia iš judaizmo, jo racionalistinėje filosofijoje, kilusioje iš Graikijos ir objektyvistiniame moksle, atsiradusiame Europoje Naujaisiais laikais. Visa tai tapo nepriklausomos žmogaus valios ir intelekto vystymosi priežastimi: transcendentinio "Aš", nepriklausomo individualus "ego", žmogaus apsisprendimo su visu jo unikalumu, izoliacija ir laisve. Tačiau tokiame vyriškam mąstymui reikėjo išstumti ir užgniaužti moterį. Mes tai stebime senovės graikų mąstyme, visiškai pavergusiam ikigraikines matriarchalines mitologijas, judėjų-krikščionių Didžiosios Motinos Deivės paneigime ir šaltakraujiškame racionalaus "ego" išaukštinime visiškai izoliuotame nuo išorinės realybės, o mes galime teigti, kad Vakarų minties evoliucija buvo grįsta moteriškojo prado slopinimu – nediferencijuotos vieningos sąmonės slopinimu, mistikos (*participation mystique*) atskyrimu nuo gamtos. Tai buvo nuoseklus Anima Mundi, tai yra Pasaulio Sielos, neigimas, būties vienybės, tam tikros paslapties ir nevienareikšmiškumo, vaizduotės, emocijos, intuicijos, kūno instinktų, gamtos, moters – žodžiu, viso to, ką vyriškas principas savo projekcijose laikė "kitu", "kitokiu".

Tačiau toks atskyrimas neišvengiamai skatina siekti vienyti su tuo, kas prarasta – ypač po to, kai didvyriški vyrų ieškojimai atvedė šiuolaikinį mąstymą į beviltišką aklavietę, kur, pajutę visišką vienatvę, jis (niekatrosios giminės pradas – *mano pastaba*) pats sau priskyrė išskirtines teises į bet koki sąmoningą sprendimą, vienintelį esantį Visatoje (žmogus – vienintelė sąmoninga ir racionali būtybė, Kosmosas aklas ir mechanicistinis, Dievas miręs). Štai tada žmogus patyrė egzistencinę krizę: jis – vienišas, mirtingas sąmoningas "ego", įmestas į absoliučiai beprasmišką ir nepažįstamą Visatą. Jį ištinka ir psichologinė, ir biologinė krizės: jis gyvena tokia pasaulyje, kurio forma tiksliai atitinka jo pasaulėžiūrą, tai yra "žmogaus sukurtoje" aplinkoje, palaipsniui virstančia vis labiau mechanicistine, bejausme ir save griaušančia. **Šiuolaikinio žmogaus krizė – tai iš tikrųjų yra vyrų krizė, ir esu įsitikinęs, kad ji jau kyla į didžiulę moteriško principo bangą, sukrėtusią mūsų kultūrą.** Tai akivaizdu ne tik dėl feminizmo iškilimo, moterų padėties stiprėjimo ir dėl grynai moteriškų vertybių išaukštinimo tiek moterų, tiek vyrų akyse, ir ne tik dėl spartaus moterų išsilavinimo augimo ir dėl augančio jautrumo „protėvių dvasiai“ perspektyvų atsiradimo beveik visose intelektualinėse disciplinose, bet taip pat dėl augančio vienybės jausmo su planeta ir visomis jos gamtinėmis formomis, dėl didėjančios ekologinės grėsmės suvokimo ir intensyvėjančios reakcijos prieš politinę ir korporatyvinę strategiją, skirtą negailestingam aplinkos išnaudojimui, vis labiau įsijungiant žmonių bendruomenėms, dėl sparčios ilgametės politinių ir ideologinių barjerų, skiriančių pasaulio tautas, vis gilesnio supratimo, kokia turėtų būti savitarpio pagalba ir bendradarbiavimas, bei daugelio skirtingų perspektyvų. Ši banga taip pat yra juntama apskritai dėl noro susivienyti su kūnu, su emocijomis, su sąmone, su vaizduote ir intuicija, su nauju susidomėjimu gimdymu ir motinos orumu, vis labiau pripažįstant imanentiškumą mąstyme, dideliu susidomėjimu Gajos* (Žemės) hipoteze. Ji juntama ir aistringame susidomėjime archajiškomis kultūromis ir moderniomis vietinėmis gentimis, tokiais kaip senovės europiečiai, Amerikos indėnai, afrikiečiai, – dėmesio centre atsidūrusio moteriškojo dieviškojo prado, archeologijoje – Didžiosios Deivės tradicijos atradime ir šiuolaikinio šios Deivės dvasingumo atgimime, kylant Judėjų-krikščionių Sofijos tradicijai ir popiežiaus *Assumptio Mariae** išaukštinime, dėl beveik visuotinai kilusio spontaniško moterų archetipinių apraiškų atsiradimo, ir kai kuriuose sapnuose, ir psichoterapijoje. Pajauskime šį impulsą didžiulėje susidomėjimo mitologinėmis pažiūromis bangoje, ezoteriniais mokymais, Rytų mistika, burtininkyste ir šamanizmu, archetipine ir transpersonaline psichologija, hermeneutika ir kitomis neobjektyvistinėmis epistemologijomis.../.../ši Sąrašą galima tęsti neribotą laiką. **Kaip prognozavo Jungas, šiuolaikinėje sąmonėje vyksta epochinis poslinkis, dviejų priešiškų polių susitaikymas, priešybių susijungimas...dar kažkiek laiko išliks susvetimėjusi vienatvė, o moteriškas principas, kuris buvo engiamas ir pavergtas, dabar pradėjo labai greitai kilti.**

Ir toks dramatiškas vystymasis – ne paprastas atpildas, ne kompensacija to, kas prarasta, nes, esu įsitikinęs, tai buvo latentinis Vakarų intelektualinės ir dvasinės evoliucijos tikslas. Todėl kad *nematoma aistra, glūdėjusi vakarietiškame mąstyme, buvo siekis susijungti su savo būties ištakomis*. Varomoji Vakarų vyriškos sąmonės jėga buvo jos dialektinis savirealizacijos ir nepriklausomybės siekis, ir pagaliau prarasto ryšio su visuma atkūrimas, – kad, atsiskyręs nuo moteriško principo, atgautų jį ir vėl užmegztų ryšį su pačiu gyvybės, gamtos ir sielos slėpiniu. Kad dabar tas susijungimas vyktų naujame lygmenyje, skirtingame nuo to, kokiame jis gyvavo pradinėje sąmonės būsenoje, nes ilgai vykusiai žmogaus sąmonės evoliucijai pavyko paruošti jį savanoriškam ir sąmoningam savo pamato ir esmės priėmimui.

Vakarų minties vidinė orientacija ir tikslas (telos) buvo atkurti savo ryšį su kosmosu brandžios mistikos veikimo dėka, savanoriškai ir sąmoningai pasiduodant į didįjį visagalybės glėbį, kuriame išsaugoma žmogaus nepriklausomybė ir tuo pat metu įveikiamas žmogaus susvetimėjimas.

Tačiau tam, kad pagaliau galėtų pabusti engiamas moteriškumas, vyriškas principas turi atnešti save kaip auką, įveikęs savotišką *ego mirtį*. Vakarietiškas mąstymas turi atsiverti tokiai realybei, kurios prigimtis gali sukrėsti iki pamatų jo giliausiai įsišaknijusius įsitikinimus apie save ir pasaulį. Tame slypi jo tikrasis didvyriškumo aktas. Atėjo laikas peržengti slenkstį – ir šiam veiksmui reikia ypatingos drąsos, tikėjimo, vaizduotės ir įsitikinimo, kad egzistuoja kažkokia didesnė ir sudėtingesnė realybė. Pagaliau, toks žingsnis reikalauja besąlygiško savęs išsižadėjimo. Tame yra didžioji užduotis, kuri iškilo mūsų amžiui: vyriškajam principui teks išsiskirti su savo hybris* ir su vis dar nesuvokta savo sąmonės dalimi ir savanoriškai keliauti į visiškai naujus santykius, grindžiamus tarpusavio supratimu ir lygybe su visais moteriško principo pavidalais. Taigi, moteriškojo principo nebereikia pajungti sau, neigti ir pavergti: jis turi būti visiškai pripažintas, gerbiamas ir vertinamas kaip lygiateisis. Nuo šiol jis turi būti pripažintas ne kaip objektyvizuotas "kitas", bet kaip šaltinis, tikslas ir imanentinė esatis.

Tai iš tiesų grandiozinė užduotis, tačiau esu įsitikinęs, kad būtent tam, žingsnis po žingsnio, ruošėsi vakarietiškas mąstymas per visą jo egzistavimo laikotarpį. Esu įsitikinęs, kad nenuilstanti vidinė Vakarų mintis ir jos vyriškojo prado raida, – neįtikėtina ilgame dialektiniame vyksme – vedė būtent į susitaikymą su prarasta moteriška vienybe į gilią ir daugiapakopę vyrų ir moterų santuoką, pergalingą ir gydančią susijungimą. Aš taip pat tikiu, kad dauguma mūsų epochos konfliktų ir nelaimių atspindi tai, kad evoliucijos drama dabar artėja prie pabaigos ir aiškumo. Juk mūsų laikmetis iš visų jėgų stengiasi įnešti į žmonijos istoriją kažką iš esmės naujo: atrodo, kad mes esame liudininkai ir kažkokios naujos realybės "gimdymo kančių" dalyviai, naujos žmogiškos egzistencijos formos – to "vaiko", kuris bus šios didžiosios archetipinės santuokos vaisius, nešantis savyje visą praeitį. Todėl dar kartą patvirtinu gyvybiškai svarbius idealus, kuriuos skelbė feminisčių atstovai ekologines, archaines ir kitas kontrkultūrines ir daugiakultūrines kryptis. Taigi norėčiau patvirtinti linijos, kuri palaikė ir maitino pagrindinę vakarietišką trajektoriją, svarbą, nes esu įsitikinęs, kad ta tradicija, apimanti viską nuo graikų epo poetų ir senovės hebrajų pranašų, per visą intelektualinį ir dvasinį kelią nuo Sokrato ir Platono, nuo Pauliaus ir Augustino, nuo Galilėjaus ir Dekarto, Kanto ir Freudo, – šio stulbinančio Vakarų nueito kelio jokia būdu nedera atmesti kaip kažkokio imperialistinio-šovinistinio sąmokslas: tai turėtų būti laikoma būtina ir kilnia didžiosios Dialektikos dalimi. Ši tradicija pasiekė ne tik esminės individo diferenciacijos ir autonomijos, kuri vienintelė tegalėjo sudaryti galimybę didelio masto sintezei: ji taip pat atvėrė kelią savo apsisprendimui. Dar daugiau, – šioje tradicijoje glūdi ištekliai, kurie liko be jos pačios Prometėjo dėmesio, kuriuos tik dabar pradėjame suvokti ir kurie, kaip ne keista, privertė mus suvokti atvirumą moters pradui. Čia ir patvirtinama, ir įveikiama kiekviena perspektyva – tiek vyrų, tiek moterų, sudarančių vienos visumos dalis: juk kiekvienam poliui reikalinga priešybė. O jų sintezė veda į visiškai naujus horizontus: už kurių netikėtai atsiveria dar nepatirta tikrovė, kurią išvysti neduota tol, kol ji pati nepasirodys, arba ji pati taps nauju kūrybos aktu.

Ir vis dėlto, kodėl Vakarų intelektualinės ir dvasinės tradicijos vyriškas charakteris tapo mums toks akivaizdus tik šiandien, kai visos ankstesnės žmonių kartos to visiškai

nepastebėdavo? Manau, kad tai vyksta tik dabar todėl, kad, kaip pastebėjo Hėgelis, civilizacija nesugeba pačios savęs ir savo reikšmės suvokti tol, kol nepasiekia tokios brandos stadijos, kol nepriartėja jos mirties valanda.

Šiandien mes patiriame tai, kas labai panašu į modernaus, tai yra vakarietiško žmogus mirtį. Gali būti, kad jau arti „žmogaus“ pabaiga. Tačiau žmogus nėra tikslas. Žmogus yra kažkas tokio, ką reikia įveikti ir pabaigti jo susijungimą su moteriškumu.

.....

* **hybris** - nešventas įžūlumas. Senovės gr.k.

* **Levantas** – Vakarų kalbose paplitęs istorinis geografinis pavadinimas krašto, esančio Viduržemio jūros rytinėje dalyje. **Žiūrėkite žemėlapi** - matote šias valstybes: Siriją, Libaną, Izraelį, Jordaniją. Senovės graikai ir romėnai šiam regionui įvardinti naudojo žodį Sirija. Arabų kalbose naudojamas pavadinimas aš-Šams, kuri sudaro vieną iš trijų Mašreko dalių.

* **Gaja** (*Γαῖα*) graikų mitologijoje- Žemės personifikacija (Motina Žemė). Pirmoji Gajos šventykla buvo pastatyta Delfuose.

* **Academia cum laude** – unikali individualių studijų sistema, leidžianti motyvuotiems bakalauro studijų studentams peržengti savo pagrindinių studijų ribas, gilintis į asmeninę studijų temą, dirbti su pasaulinio garso universiteto profesoriais – aukščiausio lygio mokslininkais, tyrėjais ar pripažintais menininkais, vertinamais savo srities autoritetais.

* Originale anglų kalba visur naudojamas žodis "žmogus", turintis dvi reikšmes: "**žmogus**" ir "**vyras**".

* Versta iš rusų k. patrumpinta: psylib.org.ua